

DEN SOCIALA DIMENSIONEN PÅ FÖRSKOLAN

— I SAMLING

Grundnivå
Pedagogiskt arbete

Madelen Andersson
Hanna Hultqvist

2018-FÖRSK-G29

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Förskolläraryrket

Svensk titel: Den sociala dimensionen på förskolan - i samling

Engelsk titel: The social dimension in preschool - during assembly

Utgivningsår: 2018

Författare: Madelen Andersson och Hanna Hultqvist

Handledare: Jonas Johansson

Examinator: Giulia Messina Dahlberg

Nyckelord: Hållbar utveckling, den sociala dimensionen, mänskliga rättigheter, samling, förskola.

Sammanfattning

Syftet med studien är att undersöka hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samling ser ut på förskolan. Vi valde intervju som metod och använde oss av kvalitativa intervjuer, mer specifikt semistrukturerad intervjuform. Vi intervjuade verksamma pedagoger i olika åldrar och med olika mycket erfarenheter från yrkeslivet. Dessa pedagoger kommer från två olika förskolor. Intervju som metod valdes då vi var ute efter pedagogernas åsikter och känslor inför ämnet. Tidigare forskning visar att hållbar utveckling är ett stort och aktuellt ämne (Björneloo 2007, s. 19), som även berör förskolans värld. Studien utgår ifrån att hållbar utveckling består av tre dimensioner: social, ekologisk och ekonomisk. Resultatet visar att pedagoger förstår innebörden av social hållbarhet och arbetar med det på förskolan, både i samling och i det spontana mötet med barnet och man använde sig helst av verktyg i samlingen för att förmedla kunskapen. Dock sätter man inte alltid ord på begreppet och man reflekterar inte heller på arbetet med den sociala hållbarheten i lika stor utsträckning som eventuellt andra ämnen man förmedlar på förskolan.

The aim of the study is to investigate how the work on sustainable development, based on the social dimension during assembly, looks at the preschool. We chose interview as a method and used qualitative interviews, more specifically semistructured interviews. We interviewed active educators of different ages and with a lot of experience from working life. These preschool teachers come from two different preschools. Interview as a method was chosen because we were looking for teachers' opinions and feelings about the subject. Previous research shows that sustainable development is a major and central subject, which also affects the pre-school world. The study assumes that sustainable development consists of three dimensions: social, ecological and economic. The focus on this study is on the social dimension. The results we gained show that educators understand the meaning of social sustainability and how to work with the subject at the preschool, both in assembly and in the spontaneous meeting with the child, and they use different tools in the assembly to convey knowledge. However, they do not always put meaning into the word nor do they reflect on the work they put in on social sustainability as much as they do in other subjects that are communicated to preschool.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	5
Syfte och frågeställningar	6
CENTRALA BEGREPP	6
Samling	6
Mänskliga rättigheter	7
BAKGRUND	8
Vad innebär hållbar utveckling?	8
Den ekonomiska dimensionen	9
Den ekologiska dimensionen	9
Den sociala dimensionen	10
Hur ser hållbar utveckling ut idag?	10
Lärande i förskolan med fokus på den sociala dimensionen	11
Kunskap inom hållbar utveckling och den sociala dimensionen	12
TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER	13
Lev Vygotskij	13
Det sociokulturella perspektivet	13
Den proximala utvecklingszonen	14
Det sociokulturella perspektivet idag	14
METOD	15
Kvalitativ metod	15
Kvalitativa intervjuer	16
Semistrukturerade intervjuer	16
Pilotstudie	17
Reliabilitet och Validitet	17
Urval	18
Genomförande	18
Ljudupptagning vid intervjuerna	19
Forskningsetik	19
Innan intervjuerna kopplat till forskningsetik	20
Under intervjuerna kopplat till forskningsetik	20
Efter intervjuerna kopplat till forskningsetik	21
Kodning	21
RESULTAT	22
Pedagogernas förhållningssätt	22
Samlingen som en social praktik	23
Praktiska exempel	25

Pedagoger som förebilder	25
Sammanfattning av resultatet	26
DISKUSSION	26
Resultatdiskussion	26
Metoddiskussion	29
Didaktiska konsekvenser	30
Förslag på fortsatt forskning	31
REFERENSER	32
BILAGOR	36
Bilaga 1 - Intervjufrågor	36
Bilaga 2 - Missivbrev	37

INLEDNING

I dagstidningar och via media får vi dagligen ta del av oroligheter runt om i världen som orsakats av konflikter mellan människor. I olika former visar sig samhället befinna sig i en ohållbar situation. Med dessa ord börjar man fundera på hur man kan påverka framtiden så att vi människor börjar leva för och med varandra istället för emot varandra. Vi anser att det är i förskolan som undervisning, lärande och kunskap om en hållbar framtid tar sin form och det är där våra kommande samhällsmedborgare finns.

Hållbar utveckling är ett dagsaktuellt ämne och inte minst när det är kopplat till förskolans värld. Hållbar utveckling innebär att man utifrån tre olika dimensioner: *social*, *ekonomisk* och *ekologisk*, arbetar för att vår jord ska kunna bevaras till nästkommande generationer samtidigt som våra behov idag blir tillgodosedda. "En hållbar utveckling kan definieras som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov." (World Commission on Environment and Development 1988, s. 57). De val vi gör idag kan enligt förklaringen till hållbar utveckling påverka morgondagen, och det är av stor vikt att den påverkas positivt. Ser man till begreppet hållbar utveckling ur en global syn så är problemet betydligt större än enbart den sociala dimensionen.

Det är viktigt att se till helheten hållbar utveckling och att arbeta med den i hela verksamheten på förskolan. För att kunna forma ett demokratiskt samhälle är betydelsen av den sociala dimensionen avgörande samt nödvändig om man ser det ur en samhällsekonomisk synvinkel. Folkhälsomyndigheten (2014) beskriver den sociala dimensionen som ett hållbart samhälle där jämlikhet och jämställdhet är i fokus. Människor i ett socialt hållbart samhälle ska kunna leva ett bra liv som innefattar god hälsa och inga skillnader när det handlar om rättvisa. Folkhälsomyndigheten (2014) belyser att något som kännetecknar förutsättningar för att ett socialt hållbart samhälle kan skapas är människors grundläggande behov samt att de mänskliga rättigheterna ska garanteras.

Förskolan har ett ansvar att få in hållbar utveckling i den dagliga verksamheten i och med de styrdokument som finns tillgängliga, exempelvis läroplan för förskolan och FN:s barnkonvention. Det är i förskolan som många barn först kommer i kontakt med utbildning och utveckling och detta i samspel med pedagoger och andra barn. Smidt (2010, ss. 108-109) beskriver hur man kan se lärande hos barn genom att de interagerar med andra vuxna och barn. Pedagoger har möjlighet att påverka hur intresset för hur den hållbara utvecklingen kan se ut och ge barn chansen att reflektera över det samhälle vi lever i samt bli medvetna individer som förstår konsekvenserna i de val som görs. Vi har genom våra tidigare erfarenheter i form av verksamhetsförlagd utbildning inom förskolan uppmärksammat att förskolan inte alltid arbetar lika mycket med de olika dimensionerna inom hållbar utveckling. Den sociala dimensionen av hållbar utveckling syns i verksamheten men det är inte alltid som pedagoger sätter ord på begrepp eller är medvetna om att man arbetar med den sociala dimensionen. Det finns givetvis förskolor och pedagoger som medvetet arbetar kring ämnet. I ett demokratiskt samhälle spelar den sociala dimensionen stor roll och att det finns hög tolerans för alla människors lika värde och delaktighet i samhällsutvecklingen. I förskolan skulle den sociala dimensionen kunna visa sig genom hur man är en bra kompis, turtagning, allas lika värde samt att man som individ har ett ansvar mot det demokratiska samhälle som

man i framtiden ska vara verksam i. "Förskolan ska aktivt och medvetet påverka och stimulera barnen att utveckla förståelse för vårt samhälles gemensamma demokratiska värderingar och efterhand omfatta dem." (*Läroplan för förskolan Lpfö 98* rev. 2016, s. 8).

Det finns forskning som talar för att ämnet är viktigt och på senare tid har även forskning kring den sociala dimensionen visat sig vara av stor vikt för att kunna forma ett hållbart samhälle. Claeson (2017) beskriver forskningsprojektet centrum för social hållbarhet CSS och dess syfte med att öka kunskapen om den sociala dimensionen och låta den växa. Något man vill uppnå med denna forskning är att få människor att leva i samspel med varandra på ett mer effektivt vis. Claeson (2017) belyser också de studier som gjorts och att de visar exempelvis att om medkänsla och tillit finns mellan individer inom olika organisationer så hade detta i sin tur positiva effekter på lojalitet, kreativitet samt produktivitet.

Förskolan kan för många barn innebära första steget att komma i kontakt med regler, ansvar och hur man beter sig mot varandra samt de mänskliga rättigheterna. En av förskolans viktiga uppgifter är att lära ut grundläggande demokratiska värderingar samt de mänskliga rättigheterna som är en del av det demokratiska samhälle vi lever i. I *Läroplan för förskola* (Lpfö 98, rev. 2016, s. 4) poängteras individens frihet och integritet, jämställdhet, solidaritet men även människolivets okränkbarhet. När man ser till hur världen ser ut idag, samt vad forskning och läroplan för förskola nämner om den sociala dimensionen vill vi därför i denna studie fokusera på den sociala dimensionen i samling på förskolan.

Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samling visar sig ut på förskolan. De frågeställningar vi berör i vår studie är:

- Hur uttrycker pedagoger sin medvetenhet kring arbetet som rör den sociala dimensionen på förskolan?
- Hur visar sig arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen i förskolan under samling enligt förskollärarens utsagor?

CENTRALA BEGREPP

I kommande avsnitt kommer vi att presentera och tydliggöra relevanta begrepp för innehållet i arbetet. Begreppen som kommer att presenteras är *samling*, *medvetenhet* och *mänskliga rättigheter*.

Samling

Olofsson (2010, s. 8) beskriver ordet samling och hur det kännetecknas i förskolans värld när barnen sitter samlade och leds av en vuxen. De studier som gjorts kring situationen samling i förskolan talar för att det är en vuxen som styr samlingen och frågorna är oftast ledande och förväntas att bli ifyllda av barnen. Dock är flertalet förskollärare eniga om att samlingen behövs då det är där barnen förbereds inför både skolstart och får en uppfattning om hur samhället ser ut. Att vänta på sin tur, att vara den som får ha talan och sitta stilla är exempel på detta. Rubinstein Reich (1996, s. 28) menar att samlingens rötter går att finna i Fröbels tankar om pedagogik. Inte bara när man ser till samlingens utformning, där man sitter i cirkel utan även till vad samlingen kan innehålla, exempelvis årstider och rytmik. Wallström (1992, s. 47) menar att på Fröbels tid så var begreppet samling tänkt som ett forum där barn och

vuxna förde en dialog kring innehållet av en berättelse. Aktiviteterna i Fröbels samlingar skulle involvera alla, ge en känsla av mening och tid för reflektion. Det var de vuxnas medverkan och medvetenhet i barnens närvaro som var betydelsefull då deras uppgift var att uppmuntra och inspirera barnen till lek. Nationalencyklopedin (2017) beskriver begreppet medvetenhet som att förstå något på djupet och uppnå en större förståelse samt att förstå och ha klart för sig vad något kan innebära. Gannerud och Rönnerman (2007, s. 59) belyser att under intervjuer som har gjorts med pedagoger framkom att man upplevde en större medvetenhet kring arbetet man bedrev på förskolan sedan läroplan för förskolan skapades 1998. Arbetet inom verksamheten togs på större allvar och förskolan upplevs alltmer professionell. Olofsson (2010, s. 14) beskriver förskolan idag och hur ambitionen för förskollärare är att genomföra en demokratisk samling med delaktiga barn. Hon nämner även att det är svårt att komma ifrån att det är pedagogens uppgift att leda samlingen.

Rubinstein Reich (1996, ss. 49-50) beskriver samlingens betydelse genom åren och hur samlingen på den tidens förskola, 1930-talet, fick representera barnens behov av att befinna sig i gruppaktiviteter. På den tidens samlingar såg man även regler och disciplin under dessa stunder, något som man ansåg hörde ihop med samhällsideologi och som var av stor vikt att lära sig. Något som uppmärksammades under dessa samlingar var det vi idag kallar almanackan och att ha koll på vilket datum det var. Gemensamt från den tidens samlingar till dagens samlingar är kravet på tidsdisciplinering. Wallström (1992, s. 47) menar att aktiviteterna skulle genomföras på ett sådant sätt att alla barnen lyfts fram och skulle stärka de som var blyga, samt att barnen skulle kunna lära av varandra.

Mänskliga rättigheter

Regeringskansliet (2017) beskriver att mänskliga rättigheter innefattar många områden av människans liv. Syftet är att varje individ ska ha chansen att få leva ett liv som anses drägligt. Dessa områden innefattar diverse regler om rätten till utbildning, människors chanser att överleva vilket innefattar husrum och föda. Ytterligare områden som innefattas är frihet från slaveri och tortyr. I *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (rev. 2016, s. 8) redogörs för att alla barnen i förskolan ska få möjlighet att utveckla solidaritet, respekt, ansvar och öppenhet. Förskolan ska också sträva efter att barnen utvecklar förmågan att respektera medmänniskor och bildar sig en förståelse för att varje människa har lika värde oavsett bakgrund.

I FN:s konvention om barnets rättigheter, *Barnkonventionen* (2009, ss. 4-5, 11-13) beskrivs det att de länder som anknutit sig till konventionen tar del av ett internationellt avtal som även är juridiskt bindande. I *Barnkonventionen* (2009, §2-3, ss. 14-15) redogörs det för att varje barn har samma rättigheter samt är lika mycket värda. Det ska ses till barns bästa och ingen diskriminering får ske.

Karlsson (2014, s. 21) belyser hur det finns diverse aspekter att samtala om när det kommer till demokrati och att de värden som hör ihop med samhället går att väva samman med fenomen som exempelvis jämställdhet och jämlikhet. "Demokrati handlar om att vara människa, ihop med andra människor och förstå hur man är med respekt för varandra, det vill säga om de mänskliga rättigheterna." (Körling 2012, s. 20).

BAKGRUND

I detta avsnitt kommer vi presentera begreppet hållbar utveckling, tidigare forskning kring hållbar utveckling samt att vi kommer fördjupa oss mer i den sociala dimensionen. Vi kommer se till det valda ämnet ur ett historiskt perspektiv samt hur det ser ut i nuläget. Detta för att få en helhetsbild av hur forskning och tankar kring hållbar utveckling sett ut tidigare.

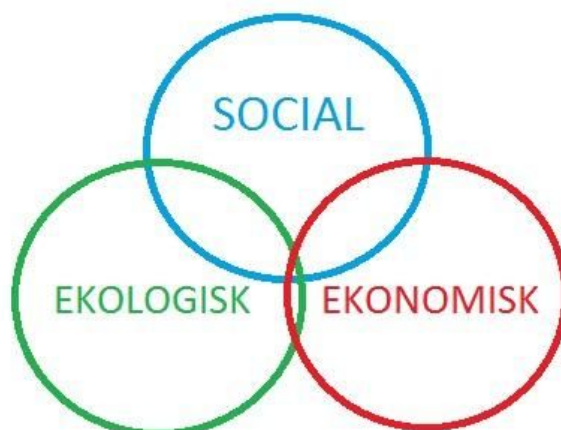
Vad innebär hållbar utveckling?

Hållbar utveckling har varit ett aktuellt ämne i många år och under 80-talet gick det från att vara ett diskuterat ämne till ett politiskt ämne i och med Brundtlandrapporten. World Commission on Environment and Development (1988, ss. 14-15), översatt på svenska som "Vår gemensamma framtid", grundades 1987 då den norska statsministern Gro Harlem Brundtland var ordförande för världskommissionen för miljö och utveckling, därav namnet för rapporten. Under detta möte diskuterades en framtid med möjligheter till en bättre värld i form av ekonomisk tillväxt och en mer hållbar miljö så människans överlevnad och mänskliga framsteg säkras. Den mening som kom att få beskriva hållbar utveckling i kommande tal och skriftspråk grundades under detta möte. "En hållbar utveckling kan definieras som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov." (World Commission on Environment and Development 1988, s. 57).

Björneloo (2007, ss. 19-26) redogör för att begreppet hållbar utveckling är ett aktuellt och stort begrepp som berör hela världen. Begreppet har varit aktuellt i politikens värld sedan 1980-talet, men ämnet har varit diskuterat även tidigare. Det var i samband med en konferens, 1958 tillsammans med UNESCO där arbetet kring hållbar utveckling fick sin startpunkt. 1987-1988 tog man steget längre och gjorde begreppet internationellt i och med Brundtlandrapporten. Björneloo (2007, ss. 19-20) nämner att även då gick man från att enbart fokusera på miljöfrågor till att bredda begreppet och inkludera social och ekonomisk dimension (Figur 1). Det är de tre dimensionerna i samspel med varandra som lägger grunden för hållbar utveckling och de tre dimensionerna är ekonomisk, ekologisk och social dimension.

Hållbar Utveckling

~ De tre dimensionerna ~

Figur 1: De tre dimensionerna för hållbar utveckling

Den ekonomiska dimensionen

För att kunna sträva mot en hållbar framtid krävs att man gör förändringar när det kommer till området internationella ekonomiska förhållanden. World Commission on Environment and Development (1988, s. 82) beskriver hur den globala ekonomin vilar på hur ekosystemets kraft och dess uthållighet balanseras. Med detta sagt kan man koppla ihop den ekonomiska dimensionen med den ekologiska dimensionen. I Statens offentliga utredning *Att lära för hållbar utveckling* (SOU 2004:104, s. 33) redogörs hur ekonomisk tillväxt kan ses som en förutsättning för utveckling. Dock är det inte möjligt för ett land att skapa och hålla kvar en hållbar ekonomisk utveckling om miljön i landet blir sämre. De tar även in den sociala dimensionen som en aspekt för ett fungerande ekonomiskt samhälle då punkter som utbildning och hälsa är exempel på hur välståndet kan fördelas rättvist. Summan blir då än en gång att de tre dimensionerna är beroende av varandra för ett hållbart samhälle. Kungliga tekniska högskolan KTH (2015) beskriver att när man ser till ordet ekonomi kan det leda tillbaka till grekiskan och benämns som kunskap om hur man kan lära sig att hushålla med resurser. Björneloo (2007, s. 26) redogör för att om den ekologiska samt sociala dimensionen ska bli möjlig kan man se den ekonomiska dimensionen som ett hjälpmedel eller en resurs.

Den ekologiska dimensionen

Björneloo (2007, s. 26) beskriver att ett fungerande kretslopp och natur är viktigt för människors uppehälle baserat på naturen som resursbas. Med andra ord är det av stor vikt att funktionerna hos ekosystemen inte utarmas. Det beskrivs vidare hur den ekologiska dimensionen utgör en yttre gräns och detta för att människors ekonomiska utveckling samt hälsa ska kunna upprätthållas, inte bara idag utan även för kommande generationer. Även Statens offentliga utredning (SOU 2004: 104, s. 33) redogör för att den ekologiska dimensionen innebär att vårda ekosystemens tjänster samt dess förmåga att återhämta sig. Detta är en premis för att ekonomisk samt social hållbarhet ska kunna utvecklas.

Den sociala dimensionen

World Commission on Environment and Development (1988, ss. 23-25) beskriver vidare hur man uppmärksammade områden som man ansåg var ett hot mot kommande generationers användning av resurser. Dessa områden omfattar den sociala, ekologiska samt ekonomiska dimensionen. Björneloo (2007, ss. 25-26) redogör också för att alla tre dimensioner i princip är lika viktiga, men man bör ta in infallsvinklar, som att social kontext och utbildning är avgörande för hur balansen mellan dimensionerna ser ut. Björneloo (2007, ss. 25-26) beskriver även att det finns många som anser att den sociala dimensionen är av större vikt när det handlar om hållbar utveckling. Detta grundar sig i de grundläggande behoven, och hur alla människor ska få dem tillgodosedda, och detta utan att yttre gränser inom ekosystemen överskrids.

World Commission on Environment and Development (1988, ss. 23-25) redogör för att när det kommer till den sociala dimensionen krävde man, enligt rapporten, att brådskande åtgärder behövdes för att hejda befolkningstillväxten. Det utfärdades en varning om ett omedelbart politiskt agerande. Det handlade om att fatta beslut som krävs för att bibehålla de tillgångar som var nödvändiga för att ta hand om och underhålla vår egna samt den nästkommande generationen. Besluten grundades på den vetenskapliga fakta man hade tillhanda som berörde den sociala dimensionen och beskriver hur frågan om de mänskliga rättigheterna och befolkning står i fokus. World Commission on Environment and Development (1988, s. 25) beskriver att problemet man såg då var hur de tillgängliga resurserna inte stämde överens i antalet befolkning som fanns. Komplikationerna man såg med ökad befolkning måste därför behandlas med olika åtgärder som visar ett resultat där man helt tar bort massfattigdom samt ger möjlighet till utbildning så människor bättre förstår hur man kan hushålla med resurserna. I samband med detta diskuterades även möjlighet till utbildning. Dessa var några av de aktuella ämnen som diskuterades inom ramen för social hållbarhet. Man ansåg att möjligheten till utbildning ingår i en av de grundläggande mänskliga rättigheterna. Avslutningsvis beskrivs hur processen att tillgodose dagens behov utan att påverka kommande generationer inte är enkel och att begreppet hållbar utveckling vilar på en politisk nivå. Folkhälsomyndigheten (2014) beskriver hur social hållbarhet kan se ut och hänvisar till mänskliga rättigheter samt formen av ett demokratiskt samhälle. Ett socialt hållbart samhälle innefattar hög tolerans och i centrum kan man se människors lika värde. Detta kräver att individer kan känna förtroende och tillit till varandra samt känner sig inkluderade i den demokratiska utveckling som samhället gör.

Hur ser hållbar utveckling ut idag?

Björneloo (2007, ss. 19-26) redogör för att hur människans behov idag samt imorgon framställs men att man får ta under beaktning att mycket har hänt i världen de senaste åren som inte gick att förutse 1987, då Brundtlandrapporten skapades. De tre dimensionernas olika benämningar är varandras stöd och förutsättning för att en hållbar utveckling ska fungera. Trots detta spelar den sociala dimensionen stor roll idag och är den dimension som står i centrum för att hållbar utveckling ska fungera. I FN:s utvecklingsprogram, *United Nations Development Program UNDP* (2015) har man uppmärksammat och lagt fokus på detta genom att samla världens ledare, som i sin tur har förbundit sig till 17 globala mål. De 17 globala målen innebär att man försöker uppnå ett hållbart samhälle, vilket man gör genom att exempelvis se till miljön, mänskliga rättigheter och att motverka fattigdom. Målen är även odelbara vilket innebär att man inte kan se förbi ett av målen utan alla krävs för att nå

framgång inom de områden som målen omfattar. Exempelvis genom att uppnå rent vatten, mål nummer 6, finns det större möjlighet att fler får bättre hälsa, mål nummer 3 och så vidare. FN:s utvecklingsprogram, *United Nations Development Program UNDP* (2015) belyser att dessa globala mål skapades för att kunna uppnå fyra viktiga moment till år 2030 och dessa är att lösa klimatkrisen, att främja rättvisa och fred, att ojämlikheter i världen ska minskas samt att fattigdom ska avskaffas. Med hjälp av de 17 globala målen som är kopplade till hållbar utveckling går dessa fyra viktiga moment att uppnå i alla länder och för alla människor.

Lärande i förskolan med fokus på den sociala dimensionen

Johansson och Sandberg (2010, s. 231) nämner förutsättningarna för hur lärande i svensk förskola har gått från att vara mer styrt utifrån de privata influenserna till att numera vara en undervisning som är en del av den svenska socialpolitiken. När läroplanen för förskola kom 1998, tog förskolan sitt första steg mot ett utbildningssystem som är mer samordnat och som ingår i vad samhället avser när det kommer till barns utveckling och lärande. Läroplan för förskolan är ett av styrdokumenterna som finns för verksamma inom förskolan att använda sig av. Tallberg Broman (2012, ss. 30-31) beskriver hur förskolan som verksamhet och institution har fått större betydelse då man lägger tyngd på att pedagoger ska inneha hög utbildningsnivå samt att förskolan skapar möjligheter för alla föräldrar att kunna arbeta, något som går att koppla till vårt välfärdssamhälle.

Ärlemalm-Hagsér (2013, s. 42) nämner hur konceptet hållbar utveckling under en lång tid har funnits som en del i svensk förskola men hon beskriver vidare hur det saknas relevant forskning för ämnet. Trots detta är samtalen som sker i den pedagogiska verksamheten som berör undervisning om hållbar utveckling högst relevant och ett ämne som är aktivt ännu idag. Både såväl hållbar utveckling och lärande tas upp i läroplan för förskola och det beskrivs dels hur förskolan ska skapa möjligheter för ett lärande som håller hela livet. Frågor som rör hållbar utveckling berörs i form av att hjälpa till att skapa samhällsförberedande individer, ta hänsyn till natur och miljöfrågor samt värdegrunden, det vill säga de mänskliga rättigheterna. I *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (rev. 2016, ss. 5-7) beskrivs det att varje barn ska erbjudas en miljö som är trygg men ändå lockar till aktiviteter och lekar. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2008, s. 623) belyser lek och undervisning i förskolan och hur barnen ser att leken kommer i första hand. De hävdar att barnen är grundare till lek samt att det är de som bjuder in till leken medan undervisning är ett resultat av att en vuxen erbjuder stunder av aktiviteter eller övningar som innehåller lärande. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2008, s. 623) nämner vidare att utbildning för barn är i det stora hela både planerat och strukturerat för att stödja lärandet mer än leken. Pramling Samuelsson och Jonsson (2017, s. 233) beskriver hur barn agerar som vi vuxna agerar vilket innebär att vuxna konstant är förebilder för barn. Det vuxna väljer att göra eller att inte göra får på något sätt en påverkan på barnen och kan även bli ett inslag eller grundläggande i deras lekar.

Den sociala dimensionen återfinns i läroplan för förskola och går att jämföra med de mänskliga rättigheterna. I *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (rev. 2016, s. 4) går det att läsa hur en av förskolans viktiga uppdrag är att förankra och förmedla respekt för de mänskliga rättigheterna. De som är verksamma inom förskolan ska även arbeta för varje människas egenvärde samt respekten för vår gemensamma miljö. Hägglund och Pramling Samuelsson (2009, s. 52) menar att när det kommer till hållbar utveckling och undervisningen inom detta så handlar det inte enbart om att hitta rätt undervisningsmetoder inom ämnesområdet, utan stor vikt läggs vid att förena åsikter och värderingar som är förknippade till solidaritet, rättvisa

och demokrati. Dessa är alla med och bidrar till att mänskligheten och jorden ska överleva. Jickling och Wals (2008, s. 3) hävdar däremot att även om utbildning inom hållbar utveckling kan hjälpa människor att reflektera på ett kritiskt sätt över vad som händer med vår planet men även vad som händer mot oss människor, så är styrkan att ekonomiskt konsumera så mycket starkare så att alla ansträngningar att lära ut om hållbar utveckling kan vara förgäves.

Leung, Yuen och Chong (2011, ss. 146, 155) diskuterar bland annat vikten av skolundervisningen av de mänskliga rättigheterna och hur man ska ta sig an olika former av missbruk bland de mänskliga rättigheterna till exempel våld och rasism. Ytterligare en aspekt är även att öka kunskapen om hur man kan leva tillsammans i fredligt samförstånd, rättvisa samt jämlikhet. Jickling (2014, ss. 55-61) hävdar dock att när det diskuteras hållbar utveckling så anser han att det låter som om undervisarna försöker främja och applicera ämnet på mottagarna. Han talar även om att det förs samtal om att man ska få rätt medel för att kunna undervisa inom ämnet men säger även att då måste det finnas rätt sätt att se på utsikterna för exempelvis miljöfrågor så att barnen förhåller sig på rätt sätt. Jickling (2014, ss. 55-61) nämner vidare att det finns en risk att utbildade människor kan neka hållbar utveckling som en möjlighet att lösa miljöfrågor som rör framtiden. Detta på grund av att metoden att kunna genomföra detta är otillräcklig eller felaktig.

Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) beskriver hur dimensionerna ekonomisk, ekologisk och social ses som en helhet och hur barn i förskolan kan ta till sig dessa dimensioner och utvecklas genom det verklighetsnära, praktiska arbete som tar sin plats i verksamheten. Barnets tankar och synvinkel i det dagliga arbetet kring frågor som berör bland annat den sociala dimensionen ligger i fokus för arbetet på förskolan. Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) nämner vidare att av dessa tre dimensioner så har den sociala dimensionen visat sig mest i form av värdegrundsarbete på förskolan. Trots detta har det inte varit problemfritt att bedriva verksamhet där man inkluderar värdegrund och de mänskliga rättigheterna. Undervisningen om de mänskliga rättigheterna går att se i förskolan genom de strävansmål som läroplanen erbjuder. Det går att läsa i *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (rev. 2016, s. 4) att förskolläraernas värderingar görs tydliga i verksamheten samt att genom att bedriva demokratiska arbetssätt så läggs grunden till ett intresse och ett ansvar hos barnen att de ska vara delaktiga samhällsmedborgare. Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) beskriver även i sitt arbete att efter den första läroplan för förskolan kom 1998 gjordes en utvärdering vid namn *Förskola i brytningstid*. Där går att utläsa att det arbete som bedrevs kring frågor som berörde värdegrunden, inte var speciellt tydliga och framträdande. Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) nämner även hur det genomfördes undersökningar av Skolinspektionen. Dessa jämfördes och det som gick att utläsa var att de pedagogiska uppgifter som skulle utföras i samband med värdegrundsarbetet inte var helt enkla utan svårhanterliga och komplexa.

Kunskap inom hållbar utveckling och den sociala dimensionen

Björneloo (2007, s. 43) beskriver att ett sådant ämne som hållbar utveckling kräver sin kunskap, både hos läraren som hos eleven. Läraren behöver skaffa sig en bild av ämnet som inte funnits på skolans agenda tidigare, iallafall inte i den utsträckning vi ser idag. Det ingår i lärarens professionella uppdrag att ny kunskap ska produceras samt bedrivas i undervisningssyfte. Världsnaturfonden WWF (2017, ss. 2-5, 14) har skapat ett inspirationsmaterial för förskolan där det beskrivs att förskolan har stora möjligheter till att lägga en grund för att barnen ska delta i utvecklingen för en hållbar framtid. Tillsammans med pedagoger, föräldrar och barn kan man i förskolans verksamhet arbeta med de tre

dimensionerna på olika vis. Materialet vill inspirera och visa på hur man kan arbeta för ett hållbart samhälle men också att det finns stora möjligheter och inga begränsningar kring arbetet om hållbar utveckling. Världsnaturfonden WWF (2017, ss. 2-5, 14) belyser också att det krävs handlingskompetens kring hållbar utveckling för att ett framgångsrikt arbete ska utvecklas. Handlingskompetens bygger på förmågan att på ett reflekterande samt aktivt sätt kunna delta i ett arbete för hållbart samhälle. Att pedagogerna tar till sig relevant och aktuell kunskap kring området samtidigt som motivationen är viktig. Möjligheter, kunskap samt motivation är faktorer som har inverkan på handlingskompetens. Kunskaper i förskolans verksamhet kan exempelvis vara om källsortering, människans påverkan på naturen (ekologiska fotavtryck), mänskliga rättigheter, kretslopp med mera. När dessa faktorer, motivation och kunskap, förekommer måste olika möjligheter samt förslag erbjudas för att främja arbetet kring hållbar utveckling och mot en hållbar framtid. "Kort sagt, när jag vill och vet, då vill jag också kunna förverkliga mina tankar." (Världsnaturfonden WWF 2017, s. 14).

TEORETISKA UTGÅNGSPUNKTER

I kommande avsnitt kommer vi att presentera en vetenskaplig teori kopplat till vårt syfte, att undersöka hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samling ser ut på förskolan. Som vetenskaplig teori utifrån vårt syfte har vi valt att fokusera på Lev Vygotskij, därmed det sociokulturella perspektivet.

Lev Vygotskij

Dysthe och Igländ (2003, ss. 75-78) beskriver att Lev Vygotskij föddes i Vitryssland 1896 i en medelklassfamilj. Vygotskij var mycket duktig och flitig i skolan. Under sin korta tid i livet arbetade Vygotskij ihop 10 böcker och 270 vetenskapliga arbeten, vilket i sin tur haft betydelse för utveckling och lärande i förskolans samt skolans värld. Vygotskij var speciellt intresserad av de psykologiska processer och hur dessa skapades och hans fokus i sitt arbete var att få en större förståelse och bättre insikt i det mänskliga medvetandet. Till de psykologiska processerna och mänskliga medvetandet räknade Vygotskij både kognitiva samt kulturella redskap. Säljö (2015, s. 96) poängterar att Vygotskij utgångsläge var att biologiska förutsättningar avgör barns utveckling av grundläggande funktioner under det första året. Grundläggande funktioner är till exempel att kommunicera med signaler (icke-verbala) eller att kontrollera sin egen kropp. Det är runt ett års åldern samt när språket tillkommer som sociokulturella aspekter påverkar barns utveckling alltmer. Säljö (2015, ss. 89-93) beskriver begreppet redskap ur ett sociokulturellt perspektiv och nämner hur vi använder oss utav dessa redskap i olika handlingar, exempelvis när vi lagar mat, spikar i en spik eller tar oss från en plats till en annan. Redskapen blir instrument som får representera våra handlingar och som vi även är beroende av.

Det sociokulturella perspektivet

Säljö (2015, ss. 89-93) beskriver det sociokulturella perspektivet som grundades av Lev Vygotskij och som kom att spela stor roll ur ett pedagogiskt perspektiv långt efter Vygotskijs död 1934. Utgångspunkten i det sociokulturella perspektivet är att individen är en social, historisk, biologisk och kulturell varelse samt vikten av att förstå hur lärande och utveckling kan ske om dessa aspekter samverkar med varandra. Man kan alltså inte bara se till det biologiska och vad intellektet har att erbjuda i utvecklingen för då kan man missa hur vi människor även formas av kulturella och sociala förhållanden. Detsamma gäller motsatt håll,

att vi inte kan bortse från biologiska omständigheter som formar oss som individer. I det sociokulturella perspektivet innebär det att kunna använda dessa förmågor med hjälp av att använda redskap vilket är ett nyckelbegrepp inom det sociokulturella perspektivet. Säljö (2015, ss. 89-93) beskriver redskapens funktioner och när man använder sig av dessa redskap menar han att man kan lära sig mer än vad som sträcker sig inom ramen för vad våra kroppar erbjuder. Det handlar då om att lära sig hantera de intellektuella redskapen som medierande verktyg och först då kan vi klara av att göra sådant som vi först trodde att vi inte var kapabla till. Vygotskij själv benämner ett redskap som det mest användbara och viktigaste, vilket är det mänskliga språket. Dock menar Vygotskij inte detta som ett nationellt språk, som exempelvis engelska eller tyska, utan hänvisar till ett flexibelt teckensystem. Det avser en semiotisk översikt av tecken. Att arbeta på detta vis gör att man kan tolka, analysera och beskriva världen på mer än ett sätt.

Den proximala utvecklingszonen

I det sociokulturella perspektivet talar man om den proximala utvecklingszonen eller den närmaste utvecklingszonen. Smidt (2010, s. 161) belyser att det handlar om att barnet ska lyckas höja sig över den nivå som barnet visar upp, exempelvis på förskolan eller i skolan. Målet är att nå en funktionsnivå av högre grad än tidigare. Smidt (2010, s. 119) beskriver vidare den vuxnes roll i barnets proximala utvecklingszon. Den kompetente vuxna behövs för att hjälpa barnet vidare från den prestationsnivå barnet befinner sig i till att nå sin potentiella prestationsnivå. Potentialen handlar om vad barnet skulle kunna göra om den fick hjälp av en vuxen. Det tomrum som uppstår däremellan, klyftan, är det som faktiskt är den närmaste utvecklingszonen och man ser då vikten av den vuxne, att hjälpa barnet vidare från denna klyfta till nästa utvecklingszon.

Det sociokulturella perspektivet idag

Syfte med denna studie är att undersöka hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samling ser ut på förskolan. För att få en större inblick måste vi se närmare på vad litteraturen säger om lärande och samspel i förskolan då det sociokulturella perspektivet talar om lärande i samspel med varandra och med kulturella redskap. Säljö (2010, ss. 13-18) beskriver att lärande på en mer grundläggande nivå handlar om vad människor som individer samt människor i grupp tar med sig från sociala tillfällen och hur de använder dessa i framtiden. Det sociokulturella perspektivets utgångspunkter är bland annat lärande och hur individens agerande och tänkande kan vara att intressera sig för hur människan och gruppen tar till sig och använder kognitiva och fysiska redskap. Det är samspelet mellan människan och gruppen som är centralt i det sociokulturella perspektivet. Rubinstein Reich (1996, s. 14) beskriver interaktion med andra i form av just samlingar och hur dessa kan ses som ett instrumentalt möte mellan människor. Hon har även delat med sig av samlingar utifrån några pedagogers syn på samlingen och de beskriver hur de ser samlingen som en viktig del av dagen på förskolan, trots att den inte upptar så mycket tid. Pedagogerna ansåg att det är under samlingen som barnen får träna sig socialt, träna sig på att vara i grupp och stärkande gruppövningar men även att kunskap lättast lärs ut under samlingar. Rubinstein Reich (1996, s. 56) menar vidare att samlingen kan ses som en sammankomst, en form av en social interaktion med andra. Pramling Samuelsson och Sheridan (2016, s. 37) poängterar att förskolan är början på det livslånga lärandet. "Förskolan är det första steget i ett sammanhållet utbildningssystem." (Pramling Samuelsson & Sheridan 2016, s. 37).

Säljö (2015, s. 23) menar att lärandet kräver ett engagemang av ett personligt slag samt att lärande sker som en följd av individers erfarenheter och aktiviteter. Med andra ord spelar pedagoger och pedagogers inställning till den sociala dimensionen stor roll för hur lärandet av detta sker i samling. Strandberg (2009, ss. 47-48) beskriver hur Vygotskij talade om samspel och hans teorier om de sociala relationerna är mycket konsekventa samt beskriver något mer än att det bara är trevligt när barn uppför sig. Vygotskij menade att samspel inte enbart är en metod som i sin tur stödjer utveckling och lärande utan att samspel faktiskt är utveckling och lärande. Vi kan lära barn att bete sig på ett korrekt vis men då måste vi först skapa ett "samspel som beter sig korrekt". Det är genom de sociala yttre mötena som vi erövrar kompetens. Strandberg (2009, ss. 47-48) belyser även att Vygotskij menade att i människors utveckling är social kompetens något grundläggande. Med social kompetens menade Vygotskij alla situationer som innefattar mänskligt samspel och att samspel även ligger som underlag för människans utveckling. Barnets förmågor, och då menade han alla förmågor, emotionella, sociala, intellektuella och existentiella grundar sig i sociala relationer. Från barnets allra första stund i livet så är relationer till andra individer hur barnet förhåller sig till sig själv.

METOD

I kommande avsnitt kommer vi att presentera vårt metodval, urval och genomförande. Vi har använt oss av en kvalitativ metod och mer specifikt semistrukturerade intervjuer. De som deltog i intervjuerna är verksamma pedagoger från två olika förskolor. Vi presenterar även validitet, reliabilitet samt forskningsetik kopplat till vår egna undersökning.

Kvalitativ metod

Björkdahl Ordell (2007, ss. 192-196) nämner att när man bedriver forskning eller skriver ett vetenskapligt arbete använder man sig av olika sätt att samla in information på. Dessa metoder kallas kvalitativa och kvantitativa metoder och det är sättet man väljer att arbeta och bearbeta sin information på som är avgörande för om man använder sig av den kvalitativa eller den kvantitativa metoden. Bryman och Bell (2017, s. 452) beskriver hur kvalitativa intervjuer riktar sitt intresse mer mot de åsikter och ståndpunkter som respondenternas har medan i intervjuer av kvantitativt perspektiv så är det forskarens intresse som är av vikt. Respondenterna är de individer som blir intervjuade och svarar på frågorna som ställs. I vår undersökning var vi ute efter förskolläraarnas utsagor. Deras svar vi fick omfattar det insamlade materialet som vi bearbetat. Som forskare hade vi klart för oss vilka frågor vi ville få svar på innan intervjuerna ägde rum och formades inte ut med studiens gång. Bryman och Bell (2017, s. 372) menar även att när man ser till insamling av data vid kvalitativa metoder ligger vikten mer på orden än på siffror och kvantifiering.

Även Björkdahl Ordell (2007, ss. 194-196) beskriver hur man bör använda sig av kvantitativ metod om man vill få reda på mängden av någonting, exempelvis hur många gånger en person gör på ett visst sätt. Däremot ska man vända sig till intervju om man är ute efter att få reda på hur personer uppfattar eller upplever någonting specifikt och till detta är kvalitativ metod att föredra. Oavsett vilken metod man använder sig av så är det av stor vikt att man är väl förberedd och har goda kunskaper om området så att man kan ställa relevanta frågor till respondenterna. Bryman (2011, ss. 511-513) beskriver hur det kan finnas svårigheter att använda sig av kvalitativ metod. På kort tid skapar man sig mycket datamaterial i form av intervjumaterial, anteckningar och andra dokument som kan vara av vikt. Det är viktigt att man vid en kvalitativ dataanalys har koll på sitt material och inte fastnar i en situation där

innehåller kan bli för stort. Dock finns det inom den kvalitativa metoden olika sätt att analysera data på som kan underlätta arbetet.

Kvalitativa intervjuer

Ejvegård (2009, s. 49) beskriver hur intervju är en verbal kommunikation som till fördel kan användas när man är ute efter någons tyckande eller uppfattningar. Bryman (2011, s. 203) beskriver olika typer av intervjuformer och strukturerade intervjuer är en av de vanligaste intervjuformerna. Strukturerade intervjuer innebär att de frågor som ställs vid en intervju är formade i ett frågeschema som är utformat i förväg. Med andra ord används samma frågor på samma vis mot varje individ som blir intervjuad. I en strukturerad intervju är målet att svaren man får ska kunna säkras på ett sätt som gör att de är jämförbara. För att uppnå en sådan jämförelse på ett så trovärdigt vis som möjligt måste man som tidigare nämnt ställa frågorna på identiskt vis samt i samma ordning i sin roll som intervjuare. Det gäller även att reaktioner från respondenterna är likvärdiga på frågorna som ställs. Bryman och Bell (2017, s. 215) belyser att det finns olika intervjuformer att använda sig av vid sitt genomförande av sin undersökning. Strukturerade intervjuer är en intervjuform, men den intervjuform vi valde att använda oss av blev semistrukturerade intervjuer.

Semistrukturerade intervjuer

Bryman och Bell (2017, s. 215) benämner olika intervjuformer och de anser att bland de viktigaste hör bland annat semistrukturerad intervju. Denna form av intervju ser ut så att den som intervjuar ställer frågor till respondenten med hjälp av ett så kallat frågeschema. Den följd som frågorna ställs i kan växla och skifta. De frågor som ställs i en semistrukturerad intervju brukar vara formulerade på ett mer allmänt vis än om man jämför med exempelvis strukturerade intervjuer. Det finns även utrymme i de semistrukturerade intervjuerna att använda sig av så kallade uppföljningsfrågor, alltså ytterligare frågor som behöver ställas till de svar som anses vara av stor vikt. I denna undersökning använder vi oss av semistrukturerade intervjuer, våra frågor var tänkta att ställas i samma följd men då vi genomförde en pilotstudie upptäckte vi att vi fick omformulera en av frågorna då pedagogerna vi intervjuade inte förstod den. Vi fick även lägga till följdfrågor baserat på de svar vi fick vid intervjuerna.

Dalen (2008, ss. 30-31) nämner hur det finns en öppen intervjumetod. Den mer öppna intervjumetoden lämnar utrymme för respondenten att svara så fritt det går kring livserfarenheter man har. Lantz (2007, s. 35) nämner hur en öppen intervju kan innebära att man vill utveckla kunskapen kring ett ämne alternativt hjälpa till att skapa modeller kring ämnet. I de öppna intervjuerna är det vanligast att ett mindre antal människor deltar. Svaren man får varierar även eftersom varje individ har olika erfarenheter och väljer att fördjupa sig i olika detaljer kring ämnet. Vi har i vår undersökning, som tidigare nämnt, arbetat med semistrukturerade intervjuer men upplever att vi även berört öppna intervjuer, då vi gav utrymme för pedagogerna att dela med sig av sina personliga erfarenheter och uppfattningar om det valda undersökningsområdet.

Løkken och Søbstad (2013, s. 104) redogör för att i ett pedagogiskt sammanhang är det av stor vikt att besitta kunskap kring metoden intervju. Det som oftast kännetecknar intervjuer är att en intervjuare ställer frågor till en respondent. Respondenten är den personen som svarar på frågorna som ställs under intervjun medan intervjuaren är den person som ställer frågorna. I vårt fall är vi de som ställer frågorna och pedagoger på två olika förskolor respondenterna.

Det vill vi få reda på i vår undersökning är pedagogers uppfattning om området hållbar utveckling med fokus på den sociala dimensionen. Bryman och Bell (2017, s. 212) belyser hur intervju är att föredra när man är ute efter att få fram information från den man intervjuar om vad den personen har för åsikter, normer, värderingar och tankar. Ejvegård (2009, ss. 53-55) betonar vikten av att vara seriös och att förbereda sig på rätt vis inför en intervju. Han pratar om intervjufallor och hur man kan undvika dessa genom att ha koll på sina frågor, komma i tid samt vara noga med informationen som ges till respondenten. För att uppnå så bra resultat som möjligt bör de intervjufrågor man planerat att fråga, ställas exakt som man skrivit ner dem och inte göras om muntligt på plats. Detta för att respondenterna kan uppfatta frågan på olika vis om man använder andra ord eller röstlägen. Ejvegård (2009, ss. 53-55) beskriver att när intervjuaren avslutar sin intervju kan man med fördel meddela respondenten om att man eventuellt kommer höra av sig angående uppföljningsfrågor samt fråga om respondenten vill ta del av det resultat man kommit fram till. Detta görs för att man inte ska uppfattas som oseriös.

Pilotstudie

I vår undersökning genomförde vi en så kallad pilotintervju, även kallat pilotstudie. Intervjun genomfördes med en verksam förskollärare på en av de förskolor där vi sedan även genomförde våra huvudintervjuer. Bryman (2011, ss. 258-259) förklarar att vid en pilotstudie genomför man en intervju innan de huvudsakliga intervjuerna äger rum. Vi valde att göra en sådan då vi dels använt oss av pilotstudie tidigare och dels för att vi tänkte att det kunde vara till fördel för vår studie som innefattar metoden intervju. När man intervjuar finns det aspekter som kan gå fel och en av dem kan vara den teknik man använde sig av. Vi valde att även spela in intervjuerna. Dalen (2008, s. 36) nämner hur man alltid bör göra en eller flera provintervjuer vid kvalitativa intervjuer och att en fördel med att göra så kallade provintervjuer är att man får möjlighet att se så att det tekniska fungerar.

Bryman (2011, ss. 258-259) hänvisar till pilotstudier och menar att det vid undersökningar som innefattar intervjuer kan förekomma svårigheter med de frågor man tänkt ställa. Har man då genomfört en pilotstudie kan man åtgärda dessa i tid. Vi upptäckte vid vår första intervju, pilotintervjuen, att en av våra frågor ställdes i fel ordning och skapade förvirring hos de vi intervjuade. Bryman (2011, ss. 258-259) benämner vikten av frågornas relevans samt om de eventuellt bör byta ordningsföljd. Respondenten kan även ha svårt att förstå innebörden av någon fråga vilket man upptäcker i tid med hjälp av en pilotstudie.

Reliabilitet och Validitet

Kihlström (2007, ss. 231-232) beskriver begreppet validitet och reliabilitet och hur man genom dessa två begrepp kan se till studiens trovärdighet och giltighet. Reliabilitet berör tillförlitligheten eller trovärdigheten i arbetet. Att det som presenteras är något som går att lita på eller tro på. Validitet berör studiens giltighet, att man håller sig till det som är tanken att man ska undersöka. Bryman och Bell (2017, ss. 67-69) beskriver även begreppen validitet och reliabilitet och hur dessa begrepp kännetecknar kvaliteten på en undersökning. Reliabilitet även kallat tillförlitlighet, berör trovärdigheten i en undersökning genom att se till undersökningens resultat men även genomförande.

Bryman (2011, ss. 351-352) hävdar att validitet och reliabilitet är begrepp som berör de kvantitativa undersökningarna mer men han nämner även att man kan använda sig av dem i kvalitativa undersökningar. För att se reliabilitet i vårt arbete får vi bland annat använda oss

av begreppet *intern reliabilitet* vilket enligt Bryman (2011, s. 352) innebär att i ett forskarlag kan man komma överens gemensamt om hur det som man ser och hör ska tolkas. Vi såg det som en styrka att vara två vid intervjuerna då den ena kunde uppfatta sådant som den andra inte uppfattade samt att man fick bekräftelse av sina tolkningar och uppfattningar under diskussion efter intervjuerna. Kihlström (2007, s. 231) belyser vidare hur man exempelvis i intervju som metod kan se till validitet och då genom att man testat de instrument man har, i detta fall intervjufrågorna. Vi valde att göra en pilotstudie då vi ville testa våra frågor, teknik och oss själva som intervjuare innan vi satte igång med de intervjuer som var tänkta för undersökningen. På så vis har vi enligt både Bryman (2011) och Kihlström (2007) ökat validiteten i vårt arbete. Kihlström (2007, s. 231) beskriver även reliabilitet och använder ord som tillförlitlighet och trovärdighet. Genom att veta vad man ger sig in på för metod och att ha god kunskap om metoden resulterar detta i sin tur genom att ge ett bra resultat. På så vis ökar man arbetets trovärdighet. Vi använde oss av intervju för att vi båda har erfarenhet av denna metod i tidigare arbeten och kände oss trygga med tillvägagångssättet.

Urval

Vi valde att begränsa undersökningen och intervjua verksamma pedagoger på två olika förskolor. Förskolorna tillhör samma län, västra götaland län, och sammanlagt intervjuade vi 6 verksamma förskollärare och genomförde en pilotstudie. I resultatet kommer pedagogerna benämnas som pedagog 1, 2, 3, 4, 5 och 6. Under vårt arbete är dessa benämningar för pedagogerna återkommande, pedagog 1 är alltså pedagog 1 vid varje tillfälle. Pedagogerna har varit verksamma olika många år inom förskolan:

- *Pedagog 1* har arbetat som förskollärare i 20år.
- *Pedagog 2* har arbetat som förskollärare i 8år.
- *Pedagog 3* har arbetat som förskollärare i 4år.
- *Pedagog 4* har arbetat som förskollärare i 16år.
- *Pedagog 5* har arbetat som förskollärare i 10år.
- *Pedagog 6* har arbetat som förskollärare i 12år.

Vi valde att intervjua förskollärare då enligt *Läroplan för förskolan Lpfö 98* (rev. 2016, s. 8) är det förskollärares ansvar att arbeta efter att uppfylla de strävandemål som läroplanen består av. Bryman (2011, s. 434) påpekar hur det finns något som heter *målinriktat urval*, vilket innebär att man som intervjuare gör ett medvetet val av respondenter, de som skall intervjuas. Urvalet skapas utifrån en önskan om att intervjua personer som är av intresse och relevans för de frågor som berör forskningen. Intervjufrågorna (se bilaga 1) består av öppna frågor då vi ville ge pedagogerna möjlighet att bredda sina svar.

Genomförande

Vi delade upp ansvaret att ta kontakt med de olika förskolorna för att fråga dem om intresset för att delta i intervjuer, tider samt relevant information. Vi tog kontakt genom att ringa samt besöka förskolorna som var berörda. Information som gavs ut var exempelvis presentation om oss själva och examensarbetet. Intervjuerna genomfördes på förskolorna och vi närvarade båda två vid alla tillfällen. Vi intervjuade totalt 6 kvinnliga pedagoger, alla med förskolläraryxamen, samt en pilotstudie där vi testintervjuade ytterligare en förskollärare inför kommande intervjuer. Efter pilotstudien analyserade vi vad som kunde gått bättre och vad som eventuellt behövde ändras på till de kommande intervjuerna. Kihlström (2007, s. 231) redogör för att genom att använda sig för en förstudie, även kallat pilotstudie, ökar validiteten

i ett arbete och ger möjligheten till att prova sina instrument och förändra eller justera det som behövs. När det kommer till var vi genomförde intervjuerna, alltså platsvalet, så var det ganska svårt att påverka platsvalet, då pedagogerna var dem som valde var vi skulle sitta. Däremot var vi överens om att vi ville intervjua på förskolan, sedan styrde vi upp det med hjälp av pedagoger och förskolechefer. På den ena förskolan satt vi i deras planeringsrum och intervjuade pedagogerna. Fördelen med det rummet var att det var ett avskilt rum från barngruppen och heller inga högljudda ljud eller dylikt. Däremot fanns det en nackdel med rummet vilket var att ljuset/lamporna aktiverades via rörelsesensor vilket gjorde att dessa släcktes emellanåt. På den andra förskolan satt vi även i ett mindre rum som var avskilt från barngrupp. Detta rum var placerat så att ingen annan vuxen störde vilket gjorde att man kunde genomföra intervjuerna i lugn och ro. Under intervjutillfällena så ställde en av oss frågor och den andra antecknade samt skötte ljudinspelningen. Vi varierade rollerna och varannan gång var man antingen den som ställde frågorna eller den som antecknade, detta för att fördela arbetet på bästa möjliga sätt. Att genomföra intervjuerna på detta vis kom vi överens om i ett tidigt skede och Ejvegård (2009, s. 26) belyser att i ett grupparbete bör de sysslor som berör arbetet delas upp i ett tidigt skede av arbetet och att alla som är inblandade måste vara aktiva lika mycket. Det är med fördel man kan skriva i grupp då inlärningsprocessen kan öka och bli bättre, detta genom att man uppmuntrar samt stödjer varandra i arbetet.

Ljudupptagning vid intervjuerna

Vi valde att använda oss av ljudupptagning vid våra intervjuer. Detta för att vi ville vara säkra på att få med allt som sas vid intervjun och för att vi skulle kunna gå tillbaka för att kontrollera svaren, även om vi hade dem nedskrivna. Ejvegård (2009, s. 51) betonar hur ljudupptagning vid intervju kan vara praktiskt för att kunna gå tillbaka i lugn och ro se över materialet och plocka ut det mest väsentliga. Vi informerade respondenterna och de fick även godkänna detta innan intervjuerna startade. Vi valde att arbeta med ljudupptagning bland annat för att lättare komma ihåg vad som sagts under intervjuerna samt kunna gå tillbaka och analysera. Dalen (2007, s. 33) hävdar att ljudband är att föredra när man genomför intervjuer som är kvalitativa då det är av stor vikt att få med informanternas egna ord. Vi spelade in intervjun med hjälp av mobiltelefon och detta för att vi kände oss mest bekväma med denna teknik. Dalen (2007, s. 33) beskriver hur man är mer avslappnad och har kontroll över intervjun när man behärskar utrustningen man använder sig av.

Forskningsetik

Vetenskapsrådet (2017, ss. 8-9) beskriver i *God forskningssed* om forskningsetiska principer och idag ställs det höga krav och förväntningar på forskning. Forskarna eller de som undersöker ett område har ett stort ansvar mot deltagarna som medverkar i arbetet, men även till de som kan påverkas av forskningen och resultatet. Därmed är det av stor vikt att de har ett respektfullt och professionellt förhållningssätt och genomför forskningen på bästa möjliga sätt för att få hög kvalite på arbetet. Forskningsetik är brett och det finns en hel del olika riktlinjer, lagar, direktiv samt forskningsetiska principer att ta hänsyn till. Det är också då viktigt att forskare känner till och respekterar dessa för att forskningen ska ske på ett korrekt sätt, etiskt samt lagligt.

Vetenskapsrådet (2017, ss. 12-13) redogör i *God forskningssed* för att moral är något vi alla människor har men däremot är inte de moraliska ställningstaganden alltid något personen är medveten om. Dock när det kommer till etiken är det tvärtom, det är något vi människor inte

kan ha utan medvetenheten om den. Därmed talas det om forskningsetik och i lägre grad om forskningsmoral. Löfdahl (2015, s. 36) poängterar att det finns viktiga riktlinjer och grundregler att känna till och följa när man genomför en undersökning. Det berör och innefattar det man gör innan, under och efter genomförandet.

Innan intervjuerna kopplat till forskningsetik

Löfdahl (2015, ss. 36-37) beskriver att innan man börjar är det viktigt att informera om arbetet samt att deltagare i undersökningen ger ett samtycke till att medverka. Även information om att de som deltar kan avbryta sin medverkan ska ges innan undersökningen sker. Det kan vara bra att både ge muntlig och skriftlig information om undersökningen, då det kan komplettera varandra. Informationen som ges till deltagarna ska vara relevant och ge dem en uppfattning om undersökningen så att de sedan kan ta ställning till sin medverkan. Undersökningens form eller design ska också planeras. Det kan innebära att tänka igenom och planera de frågor som ska ställas i intervjuerna. Till exempel vad är det man ska fråga och hur ska man ställa frågorna. Undersökningen får inte vara kränkande eller utsätta varken personerna som medverkar eller någon annan. Innan vi genomförde intervjuerna planerade vi exempelvis frågorna, tillvägagångssättet, roller och förhållningssätt. Vi kontaktade både förskolechef och pedagoger på respektive förskolor. Efter vi informerade muntligt lät vi pedagogerna ta del av ett missivbrev (se bilaga 2) med relevant information angående arbetet, så att de sedan kunde välja om de ville delta eller inte i intervjuerna. I missivbrevet hänvisade vi bland annat till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer och att man har rätt till att avbryta sin medverkan. Även där informerade vi om att pedagogernas deltagande behandlas konfidentiellt.

Under intervjuerna kopplat till forskningsetik

Löfgren (2015, ss. 147-149) belyser vikten av att lyssna på pedagogerna. Genom att lyssna på människor finns det större chans att man även får dem att berätta. Pedagogerna kommer att berätta mer om man lyssnar på ett intressant och genuint sätt. Det behöver däremot inte innebära att allt pedagogerna talar om är relevant för undersökningen, men det skapar förutsättningar till att få ihop berättelser som är innehållsrika. Löfgren (2015, ss. 147-149) beskriver också att det är till fördel om man som intervjuare kan träffa de som ska medverka i intervjuerna personligen och så tidigt som möjligt skapa kontakt. Att informera om hur mycket tid som intervjun kräver är också av stor vikt, eftersom när respondenterna är informerade och har tiden så blir det allt mer avslappnat och det känns som allt hinns med. Även när på dygnet man intervjuar är betydelsefullt, även om det kan vara svårt att påverka, men om alla är pigga påverkar det fokuset. Platsen, vart man intervjuar, har också en viktig roll dels för den som intervjuar men också för den som intervjuas. "Kort sagt platsen påverkar vad som sägs, så fundera över var ni ska vara och vad det får för konsekvenser." (Löfgren 2015, s. 149). Platsen var liknande på båda förskolorna som vi intervjuade på och det var ett avskilt rum, en bit bort från barngruppen. Detta var till fördel då saker som ljud och buller inte hördes och kunde störa intervjuerna. Tillsammans med pedagogerna som skulle intervjuas kom vi överens om att intervjuerna skulle äga rum under förmiddagar och vi informerade om att de inte skulle ta mer än 30 minuter att genomföra. Eftersom vi var två och kunde dela upp rollerna, där en ställde frågorna och den andre antecknade, så fanns det ständigt ett aktivt lyssnande. Detta sätt att agera visade att lyssnandet skedde på ett intressant och genuint sätt. Vi respekterade pedagogerna och lät dem prata till punkt och såg till att de fick god tid på sig att hinna med att svara på frågorna.

Efter intervjuerna kopplat till forskningsetik

Löfdahl (2015, s. 38) redogör för att när man sedan ska använda det ihopsamlade materialet och data ska det endast användas i undersökningen, ta hänsyn till det så kallade nyttjandekravet. När arbetet är färdigskrivet och godkänt ska det insamlade materialet raderas så att till exempel ingen obehörig får tag i det. Medverkande ska kunna garanteras konfidentialitet, därmed anonymisera de personer som deltar i undersökningen och gör dem oigenkännbara i texten. Till exempel genom att ändra namn på deltagarna och förskolan. Det är även av stor vikt att som intervjuare undvika att låta våra personliga tankar och värderingar som kan beröra verksamhet, barn eller pedagoger, vävas in i arbetet. Löfgren (2015, ss. 151-152) poängterar att det insamlade materialet ska bearbetas och analyseras efter genomförda undersökningar. För att få ut det som är relevant till arbetet så är det viktigt att fortsätta lyssna på svaren och att då bearbeta samt analysera dessa. Ett bra sätt att lyssna mer genomgående och noga är att skriva ut intervjuer som är inspelade. Det är till fördel att ha med arbetets syfte i tankarna när man analyserar intervjuer och även att skriva ner det som anses vara viktigt, på detta vis har analysen av arbetet redan börjat. Efter intervjuerna valde vi att diskutera direkt med varandra. Eftersom vi använde oss av ljudinspelning hade vi också möjlighet att lyssna på intervjuerna igen. Vi antecknade vad som vi ansåg relevant och aktuellt för vårt syfte. Vi bearbetade och analyserade de inspelade intervjuerna. Materialet används endast i vårt examensarbete och när vi vet att det blivit godkänt kommer anteckningar, ljudupptagning och dylikt förstöras. Vi har anonymiserat de pedagoger och förskolor som medverkar i arbetet och det går inte att känna igen dem i svaren.

Kodning

Vi valde att koda informationen i olika färgkategorier och kategorierna skapades utifrån vad som sades under intervjun. Bryman (2011, s. 505) påpekar hur innehållsanalys av material utifrån en kvalitativ metod kan innebära att man letar efter olika teman. Bryman (2011, s. 523) redogör för att kodning, eller *indexering*, som det också kallas, är startpunkten för analys av data när det kommer till kvalitativa forskningsområden. Bryman (2011, s. 525) menar att genom att börja analysera data i tidigt skede så minskar man känslan av att drunkna i material som väntar på att analyseras. Utskrifter av ljudupptagning rekommenderas att påbörjas så tidigt som möjligt. Vi valde att direkt efter varje intervju diskutera och reflektera över det som sagts samt skrev ner det mest väsentliga som vi båda uppfattade var av största vikt.

Bryman (2011, s. 95) belyser vikten av att sätta igång med kodningen direkt efter varje intervju och detta gäller vid all kvalitativ forskning. När alla intervjuer var genomförda skrev vi ut det som vi fått fram genom anteckningar samt lyssnade igenom alla intervjuer via ljudupptagningen. Vi valde att läsa igenom intervjuerna var och en för sig, för att sedan diskutera något från varje intervju som man ansåg var av vikt för arbetet. Bryman (2011, s. 525) belyser hur det finns olika steg vid kodning som man med fördel kan förhålla sig till och ett av dem är att läsa igenom dokument, utan att lägga någon större värdering eller tolkning i det för att sedan anteckna viktiga eller intressanta detaljer man fastnat för. Nästa steg för oss i vårt arbete var att lägga upp intervjuerna så att vi kunde se olika återkommande termer, ord eller begrepp som kan vara av vikt för området vi undersöker. Dessa använde vi sedan för att skapa olika färgkoder. Exempelvis var begreppet mänskliga rättigheter återkommande vilket fick representera ett tema med en specifik färg. Bryman (2011, ss. 525-526) talar om kodning ur olika perspektiv och hur man inte ska oroa sig för att skapa för många koder. Vissa koderna kommer visa sig vara användbara medan vissa inte ger något resultat alls. Det kan vara till

fördel att vara kreativ och uppfinningsrik i detta skedet av arbetet med kodning. Viktigt att komma ihåg är att kodningen inte står för själva resultatet av analysen utan ses som en viktig del i arbetet med insamling av data. Starrin (1996 s. 109) redogör för att när man kategoriserar den data man samlat på sig handlar om att se mönster genom att man ställer upp händelser/påståenden som liknar varandra. Under kodningen anonymiserades pedagogerna och namnen ändrades om till siffror istället. Detta för att inte läsare ska kunna urskilja vem som är vem.

RESULTAT

I detta avsnitt kommer resultatet av intervjuerna som genomfördes med verksamma pedagoger i förskolan att presenteras. Detta avsnitt är upplagt så att vi presenterar pedagogernas tankar om den sociala dimensionen och det förekommer citat från pedagogerna som stärker texten och därefter följer en text av det vi fått fram av våra analyser. Resultatet kommer att redovisas med hänsyn till uppsatsens valda syfte att undersöka hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samling ser ut på förskola samt besvara våra frågeställningar som är:

- Hur medvetna är pedagogerna i arbetet kring hållbar utveckling med fokus på den sociala dimensionen?
- Hur visar sig arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen i förskolan under samling enligt förskollära uttåg?

Pedagogernas förhållningssätt

Pedagogernas svar visade deras medvetenhet kring begreppet hållbar utveckling och den sociala dimensionen. Pedagogerna nämnde vid flertal tillfällen hur de ansåg att den sociala dimensionen genomsyrar hela verksamheten, såväl i samling som i det spontana mötet med barnet. Medvetenhet kring ämnet var viktigt för flera pedagoger och det nämndes även hur det är ett stort ämne att arbeta med som kräver sin tid och engagemang av pedagoger. De nämnde även hur kunskap och erfarenheter inom ämnet är av stor vikt för att kunna lära ut det på förskolan.

För att kunna förmedla kunskap och undervisa om den sociala dimensionen tror jag att man måste som pedagog själv vara medveten om området och besitta kunskap om det. Men även att ha motivationen till att föra arbetet framåt (pedagog 1).

Vår tolkning av pedagogernas svar i intervjuerna är att de var eniga om att det ständigt behövs arbetas för en hållbar framtid och gärna mer än vad det redan gör. Det är viktigt att vara uppdaterade om kunskaper kring området för att kunna fullfölja samt lära ut om ämnet. Vårt resultat visar även att det är av stor vikt att man har ett förhållningssätt som präglar den sociala dimensionen. Vår analys visar hur pedagogerna la fokus på ett eget intresse och att motivation för ämnet måste finnas för att kunna och vilja lära ut om det.

Det framkom under intervjuerna att detta är ett viktigt ämne att arbeta med, men två pedagoger nämnde även hur man kände att begreppet hållbar utveckling och den sociala dimensionen upplevdes svårt att ta till sig. En pedagog upplevde att det inte fanns någon riktig koll på vad begreppet i sig innebar och därmed kändes det jobbigt. Begreppet finns där utan att man stannar upp och reflekterar över innehållet och dess betydelse.

...jag kan inte påstå att jag har någon djupare uppfattning om vad begreppet betyder och det kan göra det svårt och känns jobbigt (pedagog 3).

Pedagogerna önskade en bredare kunskap kring begreppet men vår analys visar att de flesta underskattar sina kunskapsförmågor. Vår tolkning av deras svar visade hur de hade mer kunskap om ämnet än vad de själva tror. Genom analyserna ser vi även att flertalet av pedagogerna ansåg att erfarenheter, kunskaper och motivation påverkar hur man som pedagog utformar verksamheten och om man för den framåt eller bara står och stampar. Analysen visar hur pedagogerna la vikt vid förhållningssätt och arbetssätt kring ämnet.

Vidare nämnde även pedagogerna vid intervjuerna att de upplevde begreppet hållbar utveckling och den sociala dimensionen som ett brett och stort begrepp som innehåller samt berör så mycket mer än bara förskolan. Ett återkommande svar från pedagogerna var att man önskade att man hade mer tid att arbeta med detta stora, roliga men ändå komplexa ämne. Pedagog 3 betonade även hur viktig den sociala dimensionen är, trots att den är en del av en helhet.

Den sociala hållbarheten berör ju inte heller bara oss på förskolan, utan det är något mycket större som rör hela världen. Men då har förskolan ett ypperligt tillfälle att introducera begreppet och lägga grunden för lärandet. Det är som en start för barnen att komma in i ett hållbarhetstänk (pedagog 2).

Det är ett brett eller stort begrepp som påverkar och berör hela världen. Det vi gör påverkar dagen imorgon. Den sociala dimensionen är en dimension av en helhet, med det sagt menar jag inte att den inte är viktig. För det är den, oerhört viktig! (pedagog 3).

Analysen visar hur pedagogerna läste av begreppet som globalt och världsomfattande och att det därmed inte bara berör förskolans verksamhet. Detta svar återkommer mer än en gång och vi ser detta som att pedagogerna ser på begreppet som stort och svårt att ta ner på en nivå så det passar förskolan. Vårt resultat visar att medvetenheten kring ämnet ökar om man har mer kunskap med sig som pedagog. Analysen visar också hur pedagogerna syftar på att introduceringen för begreppet kan ske i förskolan för att sedan utvecklas med tiden samt att det är av stor vikt att veta att det man själv gör är avgörande för andra människor. Dock tolkar vi det som att det inte alltid är lätt att få ihop arbetet kring den sociala dimensionen, då det är ett stort begrepp som berör mycket. Flertalet av pedagogerna upplever och beskriver också begreppet hållbar utveckling med fokus på den sociala dimensionen som något stort och många gånger komplext.

Samlingen som en social praktik

Majoriteten av pedagogerna ansåg att de arbetade under hela dagen med begreppet, inte bara i samling. Däremot såg de samlingen som en möjlighet för att kunna prata med en bredare grupp samt ge barnen en känsla av vad demokrati kan innebära. Pedagogerna talade även om samlingen som en bra möjlighet att öva sig på att agera tillsammans med andra till exempel genom att vänta på sin tur och få prata till punkt vilket var två aspekter som pedagogerna talade om att man övade på i samling. Pedagogerna nämnde vidare hur detta gav barnen möjlighet att öva sig på att visa respekt för varandra. Pedagogerna ansåg även att samling är ett bra tillfälle för barnen att utveckla sin kunskapsnivå med hjälp av pedagogen för att sedan kunna redogöra eller klara av det själva. Tre av pedagogerna som intervjuades la stor vikt vid att det är genom att samtala vid samlingar som man har möjlighet att hjälpa till att forma och

utveckla framtidens samhällsmedborgare, något som pedagogerna ansåg hörde till begreppet social hållbar utveckling. Pedagog 6 upplevde att samling i förskolan är ett bra alternativ för undervisningen om den sociala dimensionen och detta i samspel med andra.

Min uppgift som pedagog är att så ett frö hos barnen, som innehåller substanser som gör att de utvecklas till människor som värnar om sig själva, sin omgivning och världen. Arbetet med den sociala dimensionen är något som pågår hela tiden, vi har till exempel dagligen diskussioner och samtal tillsammans med barnen om hur man bör vara mot varandra (pedagog 4).

Jag tycker det är viktigt att ta upp saker som vi vill förbättra med barnen. Det gör vi ofta på samlingar, något jag upplever mycket givande. Vi försöker vidga deras perspektiv. Ofta kommer fler dimensioner med, de går ofta hand i hand (pedagog 6).

Vår analys visar att samling är en återkommande del och något som förekommer varje dag i verksamheten. Genom våra analyser ser vi hur pedagogerna uttrycker att de använder samlingen som en aktivitet som ger möjlighet till att lära ut och att alla kan lära av varandra, både barn och barn men också pedagog och barn. I samlingen finns möjligheter att arbeta med hållbar utveckling och framförallt den sociala dimensionen. Vidare visar analysen att vissa av pedagogerna var mer insatta i ämnet och valde att lägga tyngden på att förmedla samhällskunskap för barnen. Vissa av pedagogerna lyfter vikten av att forma framtidens samhällsmedborgare men vi upplever inte att just denna aspekten var lika diskuterad som exempelvis hur man beter sig mot varandra. Vi ser i vår analys detta som att man som pedagoger har olika uppfattningar om ämnet eller olika värderingar om vad som är av vikt att förmedla till barnen på förskolan.

De intervjuade pedagogerna beskrev vikten av att se till varje barn och deras bästa. Vikten av att utgå från deras intresse men även ta hänsyn till att varje människa är formad med olika förutsättningar. Återkommande svar från pedagogerna var att samlingen är ett bra tillfälle att nå ut till de flesta av barnen samt att man som pedagog har lättare att undervisa när man samlar barnen i grupp. Två av pedagogerna beskrev hur de ansåg att samlingen är ett bra tillfälle att lära ut när det kommer till begreppet hållbar utveckling och den sociala dimensionen.

Samlingen är viktig för både barnen och oss pedagoger. Samlingen underlättar möjligheten att nå ut till alla barnen samtidigt (pedagog 1).

Jag anser att det är av stor vikt att ta upp saker som vi vill förbättra med barnen eller miljön, vilket vi gör ofta under samlingar (pedagog 4).

Vår analys visar att pedagogerna lägger stor vikt vid att vara förebilder och att alla barn ska ses som sociala och kompetenta individer samt att barn inte ska underskattas trots sin unga ålder. Av pedagogernas utsagor upplevde vi även hur samlingen används som ett tillfälle när man ville tala till hela gruppen, inte bara ur undervisningssyfte. Samlingen är tidsmässigt en liten del av den dagliga verksamheten på förskolan men ändå läggs mycket fokus och tanke just i samlingen från pedagogernas sida och mycket för att man då kan samverka i interaktion med barnen. Vår analys visar att samlingen ses som ett inslag av det sociokulturella perspektivet och hur interaktion men andra var viktigt för barnens utveckling.

Praktiska exempel

Konkreta exempel på hur pedagogerna arbetar med den sociala dimensionen i sin verksamhet på förskolan förekom och kopplades bland annat till samlingarna i verksamheten. Just när det handlar om samlingen arbetade alla förskolor och pedagoger med att genom övningar och aktiviteter, förbereda barnen på ett demokratiskt tänkande, hur man är en bra kompis samt såg man till den genomgång av dagens datum som något som hör den sociala dimensionen till. Alla arbetade med samlingen och undervisningen i den sociala hållbarheten där de berörde normer och värden samt de mänskliga rättigheterna. Många nämnde även hur de använde sig av olika pedagogiska hjälpmedel i samlingen för att undervisa.

Vi har dagliga diskussioner och samtal med barnen om hur man bör vara mot varandra. Hur vi kan lära av vårt handlande och på så vis utveckla vår demokratiska förmåga. Även konkreta material används som handlar om normer och värden. En dag i veckan har vi "pratbollen" under samlingen. Under höstterminen har vi arbetat med ett projekt "Kompisböcker". Böckerna tar upp hur vi är mot varandra, olika känslor, problemlösning med mera. Under samtal har barnen återkopplat till hur Kanin och Igelkott löste problemet (pedagog 4 & 5).

Vi arbetar mycket med barns inflytande och delaktighet. Vi låter barnen vara med och påverka verksamheten och deras intresse genomsyrar arbetet. Barnen lämnar till exempel önskemål i en låda om vad de vill göra och vi försöker förverkliga dessa. Givetvis inom rimliga gränser (pedagog 1 & 2).

Alla pedagoger som intervjuades kom med konkreta exempel på hur de arbetar med den sociala dimensionen i samlingarna på förskolan vilket vi ser genom våra analyser som ett tecken på att pedagogerna arbetade ofta med hjälpmedel i samlingen. Vi såg även genom våra analyser att många av pedagogerna la stor vikt vid att låta barnen komma till tals och träna på turtagning och såg detta som en del av den sociala dimensionen. Våra analyser visar att detta var återkommande i de svar vi fick från de pedagogerna som intervjuades. Under vår analys av intervjuerna såg vi hur pedagoger anser att man lättare kan arbeta med social hållbarhet i samlingen med hjälp av diverse hjälpmedel. Dessa hjälpmedel som användes beskriver pedagogerna som bland annat böcker. Böckernas namn, kompisböcker tar upp olika dilemman som man kan hamna i och hur man löser dessa på ett bra vis. Kompisböckerna beskrevs av pedagogerna som 10 böcker samt två figurer som även fanns tillgängliga i form av gosedjur. Dessa djur användes för att knyta an till det man precis läst och för att barnen skulle lättare kunna relatera till de sociala problem som djuren tagit upp i kompisböckerna. Även barnkonventionen fanns med som exempel på hur man kan arbeta konkret material kring ämnet. Filmer som illustrerade händelser som rör mänskliga rättigheter förekom samt "pratbollen" som fick illustrera att det barn som har bollen har ordet och de andra får lyssna på kompiserna och då även öva sig på att vänta på sin tur. Vår analys visar att hjälpmedel i samlingen i form av konkret material är något som var återkommande i de svar vi fick vilket vi upplevde som att pedagogerna ansåg detta var en trygghet i sin undervisning om den sociala dimensionen i samling.

Pedagoger som förebilder

Samtliga pedagoger gav samma svar om att föregå med gott exempel när det handlar om att lära ut om hållbar utveckling och den sociala dimensionen. En pedagog tog upp vikten av att tänka och agera efter ett demokratiskt tänk. Pedagogerna gav även svaret att det är något som

kan ske i samspel med varandra, under hela dagen på förskolan, både i inomhus- och utomhusaktiviteter.

En viktig del är att man som pedagog föregår med gott exempel då man bemöter andra. Att man som pedagog har och handlar efter demokratiska värderingar (pedagog 5).

Under samlingen lär sig barnen till exempel att ta hänsyn till varandra och de lär sig inte bara av oss vuxna utan även i samspel med varandra (pedagog 2).

Att man lär i samspel med varandra var något som var återkommande i intervjuvären och våra analyser visar att det har en stor vikt i hur lärandet av social hållbarhet ser ut på förskolan. Ännu en gång visade vår analys hur det sociokulturella perspektivet spelar roll i hur man ser på undervisning om den sociala dimensionen på förskolan i samling. Att föregå med gott exempel som pedagog och att ens egna förhållningssätt spelar stor roll kunde vi se genom våra analyser. Analysen visar även hur pedagoger tar sin yrkesroll på allvar och uppgifterna som man har som pedagog är avgörande för hur barnens tankar och funderingar ser ut.

Sammanfattning av resultatet

Vårt resultat av studien är att pedagoger önskar att de hade större inblick i vad begreppet hållbar utveckling utifrån den sociala hållbarheten innebar, men de arbetar kreativt och engagerat utifrån den uppfattning de har. Samlingen är enligt pedagogerna en bra stund att kunna förmedla den sociala dimensionen på och de ser samlingen som ett tillfälle att ge uttryck för de mänskliga rättigheterna samt normer och värden. Pedagogerna la vikt vid deras egna förhållningssätt kring ämnet och att vara bra förebilder. Analysen visar hur pedagogerna såg samlingen som ett tillfälle att lära av varandra samt i samspel med varandra. Arbetet kring den sociala dimensionen ser vi som konkreta exempel i form av lekar såsom "pratbollen" samt i diskussioner, regler och turtagning.

DISKUSSION

Följande avsnitt kommer att innehålla en diskussion kring studiens resultat samt knyts an till tidigare forskning och den teoretiska ram vi valt att använda oss av. Metoden i arbetet kommer även att diskuteras. Även didaktiska konsekvenser och förslag på fortsatt forskning kommer att presenteras. I den löpande har vi även haft våra frågeställningar i åtanke.

- Hur medvetna är pedagogerna i arbetet kring hållbar utveckling med fokus på den sociala dimensionen?
- Hur visar sig arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen i förskolan under samling enligt förskollärarnas utsagor?

Resultatdiskussion

Vår analys visar att det finns olika uppfattningar om vad begreppet social hållbarhet innebär för pedagogerna, men en genomsyrande tanke var att alla ville arbeta mer aktivt med det än vad de redan gör i dagsläget samt utveckla mer kunskap kring ämnet. Vi upplevde att pedagogerna belyste olika aspekter och att begreppet samling togs upp av alla men att samtalen i samling om den sociala dimensionen inte togs upp av alla pedagoger. Alla talade om diverse hjälpmedel vid samling såsom böcker och filmer men det aktiva samtalet i samlingen var inte lika utspritt. De pedagoger som inte nämnde detta tog däremot upp att de

önskar ha en större kunskap kring området så att det på fler sätt skulle kunna förankra det i verksamheten. Som Björneloo (2007, s. 43) nämner är kunskap inom ämnet hållbar utveckling av stor vikt för att kunna förmedla just detta och att i lärarens uppdrag ingår att inhämta kunskap om ämnet som förmedlas. Vi tror att det är viktigt att besitta intresse och kunskap för att som pedagog kunna för det vidare och lära ut till barnen. Resultatet visar även att undervisning om hållbar utveckling dock inte är enkelt att få ihop alla gånger samt fanns tankar om att det kan vara svårt att få in ämnet i undervisningssyfte. Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) diskuterar hur undersökningar de redovisade, beskrev just detta som pedagogerna nämner, att det är inte alltid enkelt utan till och med kan vara komplext att arbeta med värdegrundsarbete i verksamheten. Vi tror dock att pedagogerna arbetar med det utan att vara medvetna eller sätta ord på det och det känns som om detta stora ämne skulle uppfattas som enklare om man som pedagog fick hjälp med att sätta ord på de begrepp man berör inom ämnet.

Vi uppfattade att pedagogerna upplever begreppet hållbar utveckling och den sociala dimensionen som är ett stort och globalt begrepp eller område, inte bara något som rör förskolan utan hela världen, men att introduceringen för begreppet kan ske i förskolan. Även Björneloo (2007, ss. 19-26) redogör för just detta när han nämner hur begreppet är stort och aktuellt och även hur det berör hela världen. Trots detta upplevde vi ändå att de flesta pedagogerna hade någorlunda koll på vad begreppet innebär. Vi tror att detta ämne genomsyrar verksamheten och ibland även utan att man reflekterar över det.

Resultatet visade att samlingen var av stor vikt för pedagogerna, inte bara ur ett lärandesyfte utan även för att man i samlingen lär sig hur man är mot varandra i en större grupp. Demokratiska värderingar, regler och socialt samspel var återkommande hos pedagogerna när de talade om vad samlingen kan ge barnen för värderingar. Säljö (2010, ss. 13-18) menar att i det sociokulturella perspektivet är just samspelet centralt och han menar då samspelet mellan människan och gruppen. Vi tror att lärande kan ske på ett mer tydligt sätt genom uppstyrd aktivitet som samling och i samspel med andra men med det sagt spelar även de spontana situationerna roll när det kommer till lärande av den sociala dimensionen. Undervisning i samlingen togs upp av flera pedagoger och visar hur samlingen var en central plats för att kunna förmedla den sociala dimensionen på och att många pedagoger ansåg att samlingen var viktig just för att det fanns möjlighet att lära ut och nå alla barn vid det tillfället. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2008, s. 623) talar om lek och undervisning som ett komplement och jämför vad barnen anser är viktigast mot vad pedagoger ser som centralt för lärandet. I deras text, liksom i vårt resultat framgår det att vuxna anser att den planerade och strukturerade stunden ger mer möjlighet till att stödja lärandet och att förmedla undervisning som pedagog. De såg även samlingen som ett bra tillfälle att interagera med barnen vilket Säljö (2015, ss. 89-93) talar om när han beskriver det sociokulturella perspektivet. Vikten av att se individen, i detta fall barnet, som en varelse som är både biologisk, kulturell och social och hur man kan se utveckling och lärande när dessa aspekter samarbetar. Vi tror att samlingen är ett bra tillfälle där barnen får möjlighet till att föra sin talan men också möjlighet till att träna på att lyssna på andra. Vi tror att dessa egenskaper är bra att ha med sig inte bara i samling utan även i leken samt i det spontana mötet med andra. Det spontana mötet är även viktigt när det kommer till undervisning av den sociala dimensionen, exempelvis hur man beter sig när man kanske inte får som man vill i leken.

Rubinstein Reich (1996, s. 57) talar om förutsättningarna för samling i grupp för barn och jämför språkets grammatik med den grammatik man behöver lära sig för att interagera med

andra, den sociala grammatiken. Hon nämner hur ett exempel på att lära sig den sociala grammatikens regler är turtagning att det finns vissa mönster att följas. Detta lärs genom samling i större grupper. Dock får man ta under beaktning att det ställt höga krav på barnen i större barngrupp när de befinner sig i samling och Olofsson (2010, s. 40) belyser hur man bör hushålla med barnens uthållighet samt ställa krav som är rimliga när det kommer till barnens förmåga att koncentrerat sitta still i samling. Hon menar att en samlings innehåll ska räcka till många saker. Genom våra analyser såg vi hur pedagogerna använder diverse hjälpmedel såsom böcker och filmer vilket kan hjälpa till att hålla barnens koncentration på en bra nivå. Ytterligare ett exempel vi såg var "pratbollen" som gav barnen möjlighet att öva sig på bland annat turtagning.

Samlingen visade sig som tidigare nämnt vara ett begrepp som var av stor vikt för pedagogerna och även när det kom till hjälpmedel att använda sig av. Konkreta exempel som pedagogerna tog upp var "pratbollen", kompisböckerna som förmedlar normer och värden och diverse filmer som visar mänskliga rättigheter på en nivå så barn förstår det. Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) talar om detta och just att barn i förskolan tar till sig kunskap om de olika dimensionerna inom hållbar utveckling genom just det arbete som bedrivs genom praktiska övningar som även är verklighetsnära. Stor vikt bör enligt Ärlemalm-Hagsér (2013, ss. 37-38) fokuseras vid barnens egna tankar och funderingar. Även om pedagogerna nämnde barnens egna tankar och ideér vid ett flertal tillfällen så visade våra analyser på att mer konkret material användes och inte lika mycket barnens egna tankar, med undantag för "pratbollen". Vi tror att man som pedagog hade fått mycket tips och ideer om hur man kan förmedla den sociala dimensionen på andra sätt genom att lyssna på barnens tankar. Vi tror också att genom att observera barngruppen i leken kan ge resultat av vad man behöver arbeta vidare med när det kommer till hur man betar sig mot varandra.

Säljö (2015, ss. 89-93) fördjupar sig i det sociokulturella perspektivet och de redskap som kännetecknas i detta perspektiv. Redskapen används för att kunna använda alla sina förmågor. Vårt resultat visar hur pedagogerna använde sig av hjälpmedel de beskrev i samlingen, som exempelvis de 10 kompisböckerna och de samtal som fördes med barnen om dessa. Böckerna och samtalen kring dessa kan ses som redskap för att kunna förmedla den kunskap om den sociala dimensionen som de önskade. Vi såg att pedagogerna upplever att i samlingsarna ges även barnen möjlighet till att utvecklas inom sina diverse kunskapsområden med hjälp av pedagogerna för att sedan klara det på egen hand. Smidt (2010, s. 119) nämner den proximala utvecklingszonen och hur den kompetente vuxna är viktig för barn i deras väg att utvecklas och komma vidare till sin nästa utvecklingsnivå. Vi tror att pedagoger inte alltid reflekterar över den viktiga roll de spelar i barnets utveckling och även utvecklingen vidare till nästa kunskapsnivå. Resultatet visar hur pedagoger lägger vikt vid att vara goda förebilder men vi tror att pedagoger behöver uppmärksammas på den viktiga roll de spelar för barnet även i utvecklingssyfte.

Vårt resultat visar hur samspelet mellan pedagog och barn spelade roll för pedagogerna och även att som pedagog föregå med gott exempel. Det nämndes flertal tillfällen om hur pedagogernas egna åsikter och förhållningssätt spelar stor roll för hur det sedan används, i det spontana mötet med barnet eller i samlingen. Pramling Samuelsson och Jonsson (2017, s. 233) beskriver precis detta och hur barn gör precis som vi vuxna gör och därav är vi vuxna viktiga inte bara som förebilder utan även att vi är förebilder hela tiden. Det vi vuxna gör eller inte gör påverkar barnen på ett eller annat sätt. Hägglund och Pramling Samuelsson (2009, s. 52) påpekar hur det är av stor vikt att kombinera åsikter och värderingar som går att koppla

ihop med demokrati, solidaritet samt rättvisa. De tar upp detta i samband med att de talar om undervisning inom hållbar utveckling.

Det vi kunde se var att alla pedagoger var bekanta med begreppet hållbar utveckling sedan tidigare. De framkom av resultatet att den sociala dimensionen var av stor vikt när det kom till undervisningssyfte men att man inte alltid la samma tid att reflektera över detta som på undervisning inom de övriga dimensionerna, exempelvis miljöfrågor. Björneloo (2007, ss. 25-26) talar om de tre dimensionerna och hur viktiga de är men nämner även hur den sociala dimensionen avgör hur balansen mellan de alla är. Vi tror att man arbetar mer medvetet med den ekologiska dimensionen på förskolan då vi tror att det är enklare att förmedla kunskapen kring det, genom återvinning eller hur man betar sig i naturen, vid exempelvis skogsutflykter. Vi tror även att det eventuellt kan vara enklare att sätta ord på begreppen inom denna dimension och att man inte alltid reflekterar över den sociala dimensionen på samma vis.

Metoddiskussion

Björkdahl Ordell (2007, ss. 192-196) beskriver att det finns olika tillvägagångssätt att samla in information på vid forskning eller vetenskapliga arbeten. Vi valde att använda oss av kvalitativ metod i vår undersökning för att få en mer inblick på hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samling ser ut på förskolan. Vi ville uppmärksamma och se pedagogernas egna uppfattning och medvetenhet kring arbetet med den sociala dimensionen. Som Bryman och Bell (2017, s. 452) poängterar så är kvalitativa metoder när intresse riktas mer mot respondenternas åsikter och ståndpunkter. Även Björkdahl Ordell (2007, ss. 194-196) belyser att det är i kvalitativa metoder som man riktar fokuset på respondentens, i detta fall pedagogernas svar. Hur de uppfattar, tänker eller upplever något specifikt, till exempel om den sociala dimensionen. Därmed valde vi att genomföra semistrukturerade intervjuer med öppna frågor samt möjligheten att ställa följdfrågor vid behov, beroende på vad pedagogerna svarade.

En avgörande aspekt för valet av metod hade med våra tidigare erfarenheter och kunskaper att göra. Vi har båda två använt oss av intervju som metod tidigare och känner att vi besitter kunskap angående den metoden. Som Løkken och Søbstad (2013, s. 104) beskriver så är det i ett pedagogiskt sammanhang viktigt att man har kunskap om metoden som man använder sig av, i detta fall intervjuer. Vi kände oss bekväma, trygga och bekanta med intervju som metod och vi deltog båda två vid intervjuerna med en pedagog. Vi valde att intervjua pedagogerna enskilt för att få ta del av deras personliga uppfattningar och tankar om den sociala dimensionen i hållbar utveckling. Bryman och Bell (2017, s. 212) redogör för att intervjuer är att föredra när man vill få fram information från respondentens egna tankar, åsikter, normer och värderingar.

Som vi tidigare nämnt så använde vi oss av semistrukturerade intervjuer vilket innebär att vi hade färdiga frågor men som växlade och skiftade följd när vi ställde dem. Bryman och Bell (2017, s. 215) beskriver den semistrukturerade intervjuformen där intervjuaren ställer frågor med hjälp av ett frågeschema, däremot kan den följd som frågorna ställs i komma att växla och skifta, precis som frågorna i våra intervjuer gjorde. Frågorna brukar vara formulerade på ett alltmer allmänt vis och utrymme för uppföljningsfrågor finns vid behov. Vi såg intervju som en fördel till vår undersökning och för att kunna få fram så mycket material som möjligt för att undersöka syftet. Pedagogernas svar, tankar och idéer var av stor vikt i

undersökningen. Som Bryman och Bell (2017, s. 372) skriver så ligger vikten mer på orden än på kvantifiering samt siffror vid insamling av data i kvalitativa metoder.

Som tidigare skrivet så genomförde vi en pilotstudie. Detta gjorde vi för att få större inblick och bättre koll på intervju som metod, ha en bättre kontroll över tekniken som vi använde samt bli säkrare i våra roller som intervjuare. Genom att genomföra en pilotstudie så skapade vi oss möjligheten att testa våra intervjufrågor, vilket resulterade i att vi omformulerade en fråga som uppfattades som svår att förstå för pedagogerna under pilotstudien. Vi såg även pilotstudien som ett tillfälle att bli säkrare i vår roll som intervjuare, något som vi anser att man alltid kan bli bättre på genom erfarenheter. Vi genomförde även pilotstudien för att undvika eventuella problem som skulle kunna uppstå i huvudstudien. Som Kihlström (2007, s. 231) redogör för så kan en sådan här kallad förstudie, alltså pilotstudie, öka validiteten i ett arbete eftersom man ger utrymme för att prova sina instrument och förbereda sig inför det egentliga undersökningstillfället.

Didaktiska konsekvenser

Vi upplever att hållbar utveckling är av stor vikt när det kommer till hur världen ser ut idag, och inte minst när det handlar om förskolan. I förskolan finns framtidens samhällsmedborgare och genom att påverka dem positivt med kunskap om de tre dimensionerna som präglar hållbar utveckling gynnas även kommande generationer och vårt framtida samhälle.

Resultatet av vår studie visar att den sociala dimensionen är en stor del i samlingarna på förskolan, men även att man kan se social hållbarhet i verksamheten under hela dagen. Rubinstein Reich (1996, ss. 9-10) beskriver att samlingar är att en del i barnets inläring när det kommer till samhällets normer samt att samlingen tillhör den del av förskolans verksamhet där individen tydligare bör tillhöra ett kollektiv. Vi ser det som att förskollärare använder samlingen som ett tillfälle att lära ut och föra ett samtal med barnen om begreppet och detta med hjälp av diverse hjälpmedel såsom kompisböcker, barnkonvention och filmer. Vi ser det som en trygghet att samlingen än idag är en etablerad aktivitet på förskolan när det kommer till lärande för barnen. Detta kan innebära att det ställs höga krav på barnet. Som Olofsson (2013, s. 13) menar kan det innebära höga krav för ett mindre barn att tala högt i grupp och leverera så pass att alla lyssnar intresserat under hela stunden. Vi menar att samlingen är nödvändig för att förbereda barnet inför ett samhälle där höga krav genomsyrar formen av ett demokratiskt samhälle och det kan vara till fördel att fått lära sig dessa i tidigt skede. En didaktisk konsekvens av att inte få ta del av dessa höga krav är att man inte är lika förberedd inför exempelvis skolstart som är ett steg in i hur ett demokratiskt samhälle kan se ut. Vi menar att det handlar om förskollärarens förmåga att leda en samling och hålla barnen intresserade och för detta krävs en bred kompetens. Även om det är viktigt att ha bred kompetens som pedagog så är det även lite oroande hur mycket ansvar som läggs på förskolläraren för att kunna hantera saker på ett visst sätt. Som i sin tur kan påverka pedagogernas hälsa och välmående och i sin tur även barngruppen.

Vi såg genom vårt resultat hur pedagoger önskar sig en bredare och större kunskap om ämnet och att man först då kan förmedla det på korrekt vis mot barnen. Den sociala hållbarheten är ett brett ämne som omfattar mer än hur man beter sig mot varandra. I *Läroplan för förskola Lpfö 98* (rev. 2016, s. 4) beskriver hur pedagoger ska förbereda barn inför det kommande samhället och ett demokratiskt tänk, något som ingår i den sociala hållbarheten. Vi ser här ett behov av utbildning inom ämnet för pedagoger så att de kan vidga sin egen kunskapssyn på ämnet social hållbarhet men ser det även som ett orosmoment att ingen av förskollärarna

nämnde att de hade gått någon kurs eller vidareutbildning inom detta dagsaktuella ämne. Vi tror att kunskapsbrist påverkar lärandet och Årlemalm-Hagsér (2013, s. 20) talar om lärandet kring hållbarhet och hur innehållet i kunskapslärandet bör granskas. Konsekvenserna för det praktiska arbetet när det kommer till pedagogers avsaknad av intresse och kunskap kan bli att motivationen till att lära ut avtar eller inte finns där och då når man inte ut med kunskapen om den sociala dimensionen till barnen.

Inledningsvis talade vi om hur världens ser ut idag och hur den sociala dimensionen spelar roll för hur vår kommande värld. Arbetet kring den hållbara utvecklingen är viktigare än någonsin. Att sätta ord på begreppen som finns kring social dimension är viktigt. Inte bara för pedagogens medvetenhet kring arbetet utan även så att barnen i ett tidigt skede omges av de ord och begrepp som kan hjälpa till att skapa en hållbar värld för oss men även de kommande generationer. Mänskliga rättigheter, en bra kompis, solidaritet och rättvisa är ord som återfinns i den sociala dimensionen. Med tanke på det vi precis beskrivit och när vi ser till vårt resultat är vi både lättade och oroad. Lättade att pedagoger ser sig finna den sociala dimensionen i mycket av det som sker på förskolorna men även oroad över att man som pedagog inte alltid sätter ord på det som berör den sociala dimensionen. Pedagoger spelar en stor roll för barns lärande och genom att sätta rätt ord på begreppen har man början till ett bra och innehållsrikt lärande.

Vi upplever att den här studien har varit intressant och lärorik för oss att genomföra. Vi båda intresserade oss för hållbar utveckling och den sociala dimensionen sedan tidigare men ville öka vår förståelse för hur arbetet kring ämnet ser ut på förskolan. Vi upplever att hållbar utveckling i sin helhet är viktigt och det är inte bara vi själva som ska dra nytta av jordens resurser utan vi ska ha överseende och respektera varandra samt även nästkommande generationer. Vår studie gav oss en större inblick i pedagogens egna uppfattning om hållbar utveckling. Många gånger berör man den sociala dimensionen men att man inte sätter ord på begreppen. Samlingen spelade en betydligt större roll när det kommer till undervisningssyfte och lärandesituationer än vad vi trodde innan denna studie. Det var spännande att ta del av pedagogernas egna utsagor om ämnet.

Förslag på fortsatt forskning

I vår studie ligger fokus på pedagogernas perspektiv och som fortsatt forskning hade det varit intressant att se på hållbar utveckling och den sociala dimensionen utifrån barnens tankar och idéer. Har de hört talas om begreppet? Vet de vad det innebär? Vad innebär det för dem? Både intervjuer/samtal och observationer skulle kunna vara lämpliga metoder för att få uppfattningar och inblick i barnens tankar om hållbar utveckling och den sociala dimensionen. Även att utöka undersökningen med ytterligare en metod skulle kunna vara ett alternativ till fortsatt forskning. Då tänker vi observationer av pedagogerna i verksamheten för att få en bredare och större inblick i hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen under samlingar ser ut på förskolan.

REFERENSER

Barnkonventionen: FN:s konventionen om barnets rättigheter. (2009). Stockholm: UNICEF Sverige. Tillgänglig på Internet: <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full> [2017-11-29].

Björkdahl Ordell, Susanne (2007). Kvantitativ metod - ett annat sätt att tänka?. I Dimenäs, Jörgen (red.). *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik.* 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 192-197.

Björneloo, Inger (2007). *Innebörder av hållbar utveckling: en studie av lärares utsagor om undervisning.* Diss. Göteborg: Göteborgs universitet. Tillgänglig på Internet: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/10517?locale=sv> [2017-11-30].

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder.* 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber.

Bryman, Alan & Bell, Emma (2017). *Företagsekonomiska forskningsmetoder.* 3. uppl. Stockholm: Liber.

Tallberg Broman, Ingegerd (2012). Svensk förskola: ett kvalitetsbegrepp. I Riddersporre, Bim & Persson, Sven (red.). *Utbildningsvetenskap för förskolan.* 1. utg. Stockholm: Natur & kultur, ss. 21-36.

Claeson, Annele (2017). *Om CSS.* Stockholm: Karolinska Institutet. Tillgänglig på Internet: <http://ki.se/forskning/om-css> [2017-11-30].

Claeson, Annele (2017). *Forskning vid CSS.* Stockholm: Karolinska Institutet. Tillgänglig på Internet: <http://ki.se/forskning/forskning-vid-css> [2017-11-30].

Dalen, Monica (2008). *Intervju som metod.* 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning.

Dysthe, Olga & Igland, Mari-Ann (2003). Vygotskij och sociokulturell teori. I Dysthe, Olga (red.). *Dialog, samspel och lärande.* Lund: Studentlitteratur, ss. 75-94.

Ejvegård, Rolf (2009). *Vetenskaplig metod.* 4. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Folkhälsomyndigheten (2014). *Vad är social hållbarhet för oss?.* Tillgänglig på Internet: <https://www.folkhalsomyndigheten.se/motesplats-social-hallbarhet/social-hallbarhet/#Definitioner> [2017-11-30].

Gannerud, Eva & Rönnerman, Karin (2007). *Att fånga lärares arbete: bilder av vardagsarbete i förskola och skola.* 1. uppl. Stockholm: Liber.

God forskningssed [Elektronisk resurs]. Reviderad utgåva (2017). Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> [2017-11-29].

Hägglund, Solveig & Pramling Samuelsson, Ingrid (2009). *Early childhood education and learning for sustainable development and citizenship*. Tillgänglig på Internet: <https://search.proquest.com/docview/194776488/fulltextPDF/E99FE9981BC34F49PQ/1?accountid=9670> [2017-12-01].

Jickling, Bob (2014). *Research in Environmental Education: Some Thoughts on the Need for Conceptual Analysis*. Tillgänglig på Internet: <https://search-proquest-com.lib.costello.pub.hb.se/docview/1615815704?accountid=9670> [2017-12-16].

Jickling, Bob & Wals, Arjen (2008). *Globalization and environmental education - looking beyond sustainable development*. Tillgänglig på Internet: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00220270701684667> [2017-12-16].

Johansson, Inge & Sandberg, Anette (2010). *Learning and participation: two interrelated key-concepts in the preschool*. Tillgänglig på Internet: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13502931003784560?scroll=top&needAccess=true> [2017-11-29].

Karlsson, Rauni (2014). *Demokrati i förskolan: fokus på barns samspel*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Kihlström, Sonja (2007). Uppsatsen: examensarbetet. I Björkdahl Ordell, Susanne & Dimenäs, Jörgen (red.). *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 226-246.

Kultti, Anne & Pramling, Niklas (2017). Att identifiera och kommunicera intention - ett vygotkijanskt perspektiv på lärande och utveckling. I Pramling Samuelsson, Ingrid & Jonsson, Agneta (red.). *Förskolans yngsta barn: perspektiv på omsorg, lärande och lek*. Första upplagan. Stockholm: Liber, ss. 246-260.

Kungliga tekniska högskolan KTH (2015). *Ekonomisk hållbarhet*. Stockholm: KTH. Tillgänglig på Internet: <https://www.kth.se/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktygslista/sustainable-development/ekonomisk-hallbarhet-1.431976> [2017-11-30].

Körling, Anne-Marie (2012). *Nu ler Vygotskij: eleverna, undervisningen och Lgr 11*. 1. uppl. Stockholm: Liber.

Lantz, Annika (2007). *Intervjumetodik*. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Leung, Yan Wing, Yuen, Timothy Wai Wa & Chong, Yiu Kwong (2011). *School-Based Human Rights Education: Case Studies in Hong Kong Secondary Schools*. Tillgänglig på Internet: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14675986.2011.567072> [2017-12-01].

Läroplan för förskolan Lpfö 98. [Ny, rev. utg.] (2016). Stockholm: Skolverket Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>

- Löfdahl, Annica (2015). God forskningssed: regelverk och etiska förhållningssätt. I Löfdahl, Annica, Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (red.). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 32-43.
- Löfgren, Håkan (2015). Lärarberättelser från förskolan. I Löfdahl, Annica, Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (red.). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. 1. uppl. Stockholm: Liber, ss. 144-156.
- Løkken, Gunvor & Søbstad, Frode (2013). *Observasjon og intervju i barnehagen*. 4. utg. Oslo: Universitetsforl.
- Nationalencyklopedin (2017). *Medvetenhet*. Tillgänglig på Internet: <https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/medvetenhet> [2017-11-29].
- Olofsson, Britta (2010). *Meningsfull samling i förskolan*. Stockholm: Lärarförbundets förlag.
- Pramling Samuelsson, Ingrid (2011). *Why We Should Begin Early with ESD: The Role of Early Childhood Education*. Tillgänglig på Internet: <https://link.springer.com/article/10.1007/s13158-011-0034-x> [2017-12-01].
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj (2008). *The Playing Learning Child: Towards a pedagogy of early childhood*. Tillgänglig på Internet: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00313830802497265> [2017-12-03].
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja (2016). *Lärandets grogrund: perspektiv och förhållningssätt i förskolans läroplan*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Jonsson, Agneta (2017). *Förskolans yngsta barn: perspektiv på omsorg, lärande och lek*. Första upplagan. Stockholm: Liber.
- Regeringskansliet (2017). *Vilka rättigheter finns det?* Stockholm: Regeringskansliet Sverige. Tillgänglig på Internet: <http://www.manskligarattigheter.se/sv/de-manskliga-rattigheterna/vilka-rattigheter-finns-det/barnets-rattigheter> [2017-11-29].
- Rubinstein Reich, Lena (1996). *Samling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.
- Smidt, Sandra (2010). *Vygotskij och de små och yngre barnens lärande*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Starrin, Bengt (1996). Grounded Theory - En modell för kvalitativ analys. I Svensson, Per-Gunnar och Starrin, Bengt (red.). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur, ss. 103-121.
- Statens offentliga utredningar (SOU 2004:104). *Att lära för hållbar utveckling*. [Elektronisk] Stockholm: Regeringskansliet. Tillgänglig på Internet: <http://www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2004/11/sou-2004104/> [2017-11-30].

Strandberg, Leif (2009). *Vygotskij i praktiken: bland plugghästar och fusklappar*. 2. uppl. Stockholm: Norstedt.

Säljö, Roger (2015). *Lärande: en introduktion till perspektiv och metaforer*. 1. uppl. Malmö: Gleerup.

Säljö, Roger (2010). *Lärande i praktiken: ett sociokulturellt perspektiv*. 2. uppl. Stockholm: Nordstedts.

United Nations Development Program UNDP (2015). Stockholm: FN, Förenta Nationerna Sverige. Tillgänglig på Internet: <http://www.globalamalen.se/om-globala-malen/> [2017-11-29].

Vetenskapsrådet (2017). *God forskningssed [Elektronisk resurs]*. Reviderad utgåva (2017). Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed/> [2017-11-29].

Världsnaturfonden (2017). *Förskola på hållbar väg - Ett inspirationsmaterial för förskolan*. Solna: Världsnaturfonden WWF. Tillgänglig på Internet: <http://www.wwf.se/wwfs-arbete/klimat/earth-hour/earth-hour-for-forskolorskolor/1576054-earth-hour-2018-anmalan-for-skolor-och-forskolor#utbildningsmaterial> [2017-11-30].

World Commission on Environment and Development (1988). *Vår gemensamma framtid: [rapport från] Världskommissionen för miljö och utveckling under ordförandeskap av Gro Harlem Brundtland*. Stockholm: Prisma.

Wallström, Birgitta (1992). *Möte med Fröbel*. Lund: Studentlitteratur.

Ärlemalm-Hagsér, Eva (2013). *Engagerade i världens bästa?: lärande för hållbarhet i förskolan*. Diss. (sammanfattning) Göteborg: Göteborgs universitet, 2013. Tillgänglig på Internet: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/32675?locale=sv> [2017-11-20].

BILAGOR

Bilaga 1 - Intervjufrågor

1. Vilken utbildning eller befattning har du?
 - a. Under vilket år tog du examen?
2. Hur länge har du arbetat som förskollärare/barnskötare i förskolan?
3. Hur länge har du arbetat på din nuvarande arbetsplats?
4. Antalet barn i den nuvarande barngruppen? Vilka åldrar?
5. Vad innebär social hållbarhet för dig?
6. Hur skulle du beskriva den sociala dimensionen utifrån din pedagogiska yrkesroll?
7. På vilket sätt arbetar ni aktivt med begreppet hållbar utveckling med fokus på den sociala dimensionen på er avdelning?
8. Har du några tankar om hur du skulle vilja att ni arbetar med den sociala dimensionen i barngruppen/verksamheten?
9. Hur ser arbetet ut idag kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen på förskolan under en samling i er verksamhet/barngrupp?
10. Hur kopplar ni arbetet med social hållbarhet utifrån läroplanen?

Hej!

Vi heter Madelen Andersson och Hanna Hultqvist och studerar till förskollärare på Högskolan i Borås, Akademin för bibliotek, information, pedagogik och IT.

Vi går vår sista termin vilket innebär att under hösten 2017 genomför vi vårt examensarbete. Arbetet innefattar ett valt område som skall undersökas och vi har valt att fokusera på hållbar utveckling med fokus på den sociala dimensionen. Vi kommer att intervjua pedagoger i förskolan, både förskollärare och barnskötare. Syftet med vårt examensarbete är att undersöka hur arbetet kring hållbar utveckling utifrån den sociala dimensionen visar sig i förskolan under samlingar. Intervjuerna kommer ske en och en, tillsammans med oss. Intervjun kommer ta cirka 20-30 minuter och vi hoppas på att det finns möjlighet för er att delta.

Vi kommer att följa och ta hänsyn till Vetenskapsrådets forskningsetiska principer och ert deltagande kommer behandlas konfidentiellt. Att delta i vår intervju är frivilligt och sker på respondentens, alltså era, villkor. Som respondent har ni rätt att avbryta ert deltagande samt att återkalla och dra tillbaka era svar. Vi kommer respektera och ta hänsyn till er och vi utlovar anonymitet, exempelvis genom att bland annat använda fiktiva namn på er deltagare.

Hållbar utveckling

En definition av hållbar utveckling enligt Bruntlandsrapporten lyder "En hållbar utveckling kan definieras som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov." (*Vår gemensamma framtid*, s. 57). Hållbar utveckling innefattar de tre dimensionerna social, ekologisk och ekonomisk. Vi lägger fokus på den sociala dimensionen som handlar om de mänskliga rättigheterna (till exempel välbefinnande, individens behov, makt och rättigheter).

Vid funderingar eller frågor får ni gärna kontakta oss för mer information. Hoppas vi ses!

Med vänliga hälsningar,

Madelen Andersson

076xxxxxxx

e-post

Hanna Hultqvist

070xxxxxxx

e-post

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se